

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КРИВИРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра географії та методики її навчання

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Холошин І.В.

«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДНІПРОВСЬКОГО
РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА МЕТОДИКА ЇЇ
ВИВЧЕННЯ У ВАРІАТИВНІЙ СКЛАДОВІЙ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗГТм-22

ступінь вищої освіти: магістр
спеціальності: 014.07 Середня
освіта: «Географія»

Березовської Ірини Миколаївни
Керівник: кандидат географічних
наук, доцент

Ярков С.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ___ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Березовська Ірина Миколаївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

..

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ I Теоретичні проблеми вивчення фізико-географічних компонентів природи Дніпровського району Дніпропетровської області.....	9
1.1. Загальна характеристика Дніпровського району Дніпропетровської області.....	9
1.2. Геологічна будова та рельєф.....	13
1.3. Клімат та води суходолу.....	18
1.4. Ґрунтовий покрив території Дніпровського району.....	21
1.5. Органічний світ.....	24
1.6. Сучасні ландшафти та геоекологічні проблеми (природно-заповідний фонд)	26
Висновки до розділу 1.....	28
Розділ II Методика вивчення природи рідного краю у варіативних курсах шкільної географії на прикладі Дніпровського району Дніпропетровської області.....	31
2.1. Стан проблеми вивчення природи рідного краю у варіативній складовій шкільної географії.....	31
2.2. Методичні особливості вивчення природи Дніпровського району Дніпропетровської області у шкільних курсах варіативної складової	39
Висновки до розділу 2.....	65
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖРЕЛ	69
ДОДАТКИ.....	72
Додаток А.....	73
Додаток Б.....	74
Додаток В.....	75

Додаток Г.....	77
Додаток Д.....	78
Додаток Е.....	79

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДрДо – Дніпровський район Дніпропетровської області.

С.г.- Сільська громада.

М.г. - Міська громада.

Сг. –Сільське господарство.

Дніпро ГЕС – Дніпровська гідроелектро станція.

ВСТУП

На сьогоднішній день вивчення території рідної країни є однією із заповук вдалого орієнтування в процесах становлення особистості та її кордонів, особливо важливим є вивчення формування рідного краю та його історії. На сучасному етапі реформування території країни важливим є вміння висвітлювати необхідні знання, що допоможуть бути обізнаним в тенденціях розвитку тут і зараз.

Дніпровський район Дніпропетровської області є новим районом, оскільки був сформованим у його теперішньому складі у 2020 році, тому його вивчення є необхідним елементом обізнаності рідного краю, а саме орієнтування на місцевості, ландшафті, флорі і фауні району, важливим є вивчення особливостей району саме в шкільному курсі географії, оскільки зі шкільних лав починається закладення фундаменту розумової складової особистості, що впливає на загальний її розвиток, формує почуття відповідальності та патріотизму.

Відтак з'являється потреба у вивченні та накопиченні нової інформації, щодо застосування існуючих знань та використанні їх на практиці.

Це зумовлює зростання наукового інтересу до пізнання сутності та особливостей функціонування методик вивчення району та удосконалення їх.

Як засвідчує аналіз наукової літератури, дослідження означеної проблеми носить епізодичний, фрагментарний характер і представлено переважно в краєзнавчо-дослідницькій та навчальнофрагментарній площині, що наочно демонструє потребу подальших ґрунтовних наукових розробок.

Так різними вченими та науковцями вже розглянуті флора та фауна району та його екологічний стан (Остапенко О.В.); Ученими істориками досліджувалась історія формування території (Д. Яворницький, В. Біднов, Д. Дорошенко, Я. Новицький, А. Синівський); також розглянуто методику вивчення

району та деякі наукові підходи щодо його характеристики (Базилевська Л., Корогод Л.П., Жавгурьян П.В.).

Більш детального вивчення інформації потребує методична складова вивчення району, що використовується в шкільному курсі географії, також поглиблення знань щодо використання наявної інформації у тому ж курсі та покращення його практичної складової.

Мета нашої роботи полягає в: вивченні фізико географічних особливостей Дніпровського району Дніпропетровської області, описі історії створення, географічному аналізі території району; геоекологічного стану; розробленні матеріалу, що відображає об'єкт дослідження; вивчення наявної вже інформації, що застосовується у шкільному курсі географії; розроблення наших методичних рекомендацій щодо вивчення району, в шкільному курсі географії.

Згідно із зазначеною метою, в роботі поставлені й розв'язані такі завдання дослідження:

- 1) Розглянути фізико географічні особливості району, дослідити його флору фауну та екологічний стан.
- 2) Проаналізувати наявну інформацію щодо вивчення природи.
- 3) Проаналізувати процес формування сучасного стану району, його склад.
- 4) Здійснити аналіз проблеми вивчення рідного краю в шкільному курсі географії.
- 5) Розробити методичні рекомендації щодо вивчення Дніпровського району в шкільному курсі географії.

Об'єкт дослідження: територія Дніпровського району Дніпропетровської області.

Предмет дослідження: історія формування території району, характерні ознаки природних комплексів району, методика її вивчення у варіативній складовій шкільної географії.

Для вирішення поставлених завдань та досягнення поставленої мети, нами було використано такі **методи дослідження**: теоретичні – для обґрунтування; математичної статистики – для кількісних та якісних характеристик; порівняльний метод використано для виявлення найбільш істотних рис процесу; метод комп'ютерного моделювання, задля створення графіків, схем, картосхем, карт та інших графічних матеріалів кваліфікаційної роботи.

Практичне значення роботи полягає в: узагальнені інформації про Дніпровський район Дніпропетровської області; здійсненні ототожненні інформації щодо географічної характеристики району, його складових; оцінці стану флори та фауни району та його екологічного стану та розвитку; вивчені економічних складових розвитку району, складу його територій та розробка методик вивчення району в шкільній варіативній. Отримані результати та висновки можуть бути корисними для поглибленого вивчення теми у ВНЗ та загальноосвітніх навчальних закладах.

Структура роботи: робота складається з двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків до роботи, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ I Теоретичні проблеми вивчення фізико-географічних компонентів природи Дніпровського району Дніпропетровської області

1.1 Загальна характеристика Дніпровського району Дніпропетровської області

Дніпровський район Дніпропетровської області був створений у ході адміністративно-територіальної реформи, яка почалася в Україні у 2020 році. Район створено відповідно до постанови Верховної Ради України № 807-ІХ від 17 липня 2020 року. (Додаток Б)

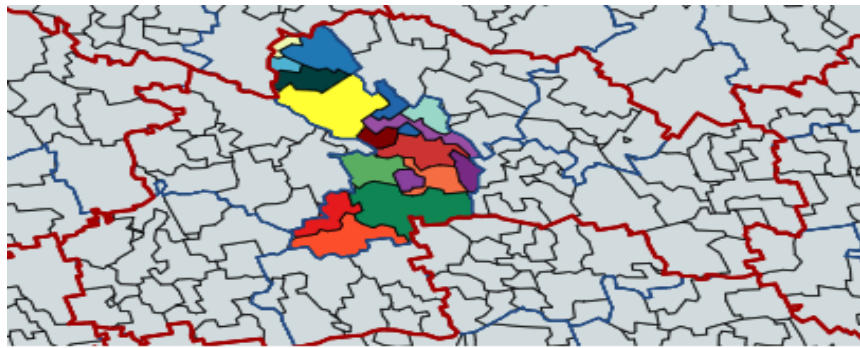
Реформа спрямована на оптимізацію системи місцевого самоврядування, забезпечення більш ефективного управління та підвищення якості надання послуг населенню. Дніпровський район був утворений шляхом об'єднання певних адміністративних одиниць, територія яких стала складовою нового району[6].

Так до району увійшли:

Дніпровська, Підгородненська, Китайгородська, Любимівська, Ляшківська, Миколаївська, Могилівська, Новоолександрівська, Святовасилівська, СурськоЛитовська, Чумаківська, Новопокровська, Обухівська, Петриківська, Слобожанська, Солонянська, Царичанська територіальні громади. (Додаток А)

Раніше територія району входила до складу Дніпровського (1923-2020), Царичанського, Синельниківського (частково), Петриківського, Солонянського, Магдалинівського районів, ліквідованих тією ж постановою [13,19].

Нині район складається з 17 територіальних громад, які увійшли до складу регіону[7]. Вони представлені як селами так і містами. Переважають сільські територіальні громади. (Додаток В)

Громади з яких складається район

- Дніпровська міська громада
- Підгороденська м.г.
- Китайгородська сільська громада
- Ляшівська с.г.
- Миколаївська с.г.
- Могилівська с.г.
- Новоолександрівська с.г.
- Сурсько-Литовська с.г.
- Чумаківська с.г.
- Новопокровська с.г.
- Обухівська с.г.
- Петриківська с.г.
- Слобожанська с.г.
- Солонянська с.г.
- Царичанська с.г.
- Святовасилівська с.г.
- Любимівська с.г.

Рис.1.1 Територіальні громади які увійшли в Дніпровський район Дніпропетровської області.

Дніпровський район розташований у південно-східній частині Дніпропетровської області, на південному заході України. Річка Дніпро протікає на південному заході району, визначаючи природний кордон. Дніпровський

район є частиною Придніпровської низовини та має географічне положення, яке впливає на клімат, рельєф та інші природні характеристики району.

Географічні координати району такі: широта 48°25' північної широти і довгота 34°59' східної довготи. Район простягається вздовж річки Дніпро, що впливає на його фізико-географічні особливості.

Дніпровський район Дніпропетровської області межує з наступними районами:

На північному заході:

1. з Криворізьким районом.

На півночі:

2. з Магдалинівським районом.

На сході:

3. з Кам'янським районом.

На півдні:

4. з Покровським та Нікопольським районами.

На заході:

5. з Петропавлівським районом.

Ці межі визначають територію Дніпровського району та його прилеглість до інших адміністративних одиниць[6].

Дніпровський район Дніпропетровської області має кілька особливостей у своєму географічному розташуванні:

Таблиця 1.1

Особливості розташування Дніпровського району Дніпропетровської області

Близькість до Дніпра	Район розташований на південному заході Дніпропетровської області і межує з річкою Дніпро, що визначає його природний кордон і важливе значення для транспорту та комунікацій.
----------------------	--

Продовж. табл. 1.1.

Промисловий центр	Географічне розташування поряд із містом Дніпро робить Дніпровський район частиною великого індустріального центру України, що впливає на економіку та соціальний розвиток району.
Різноманітність ландшафтів	Район має різноманітний ландшафт - від степових до лісистих та пагорбистих ділянок. Це впливає на природні умови, сільське господарство та біорізноманіття.
Транспортна доступність	Близькість до міста Дніпро та річки Дніпро забезпечує район зручними транспортними зв'язками, що є важливим для розвитку і ефективності господарської діяльності.
Вплив промисловості	Розташування поряд з великим промисловим містом впливає на якість навколишнього середовища та забруднення повітря, води та ґрунтів, що є важливою проблемою для району.

Ці особливості формують географічний характер Дніпровського району та визначають його роль у регіональному розвитку.

Фізико географічне положення визначає також розвиток регіону. На це впливає і багато інших чинників.

Ось деякі аспекти економічного розвитку району:

Таблиця 1.2.

Економічний розвиток Дніпровського району Дніпропетровської області

Промисловість	<p>Дніпровський район, завдяки своєму географічному розташуванню поряд з містом Дніпро, є частиною великого індустріального центру.</p> <p>Промислові підприємства, такі як металургійні заводи, хімічні підприємства та інші, вносять важливий вклад у економіку району.</p>
---------------	---

Продовж.табл.1.2.

Сільське господарство	Район має певний потенціал у сільському господарстві, що включає вирощування різних культур та тваринництво. Аграрний сектор може впливати на забезпечення робочих місць і виробництво продуктів харчування.
Транспортна доступність	Близькість до міста Дніпро та наявність річки Дніпро забезпечують район зручними транспортними зв'язками, що може сприяти розвитку торгівлі та логістики.
Інфраструктура та інвестиції	Розвиток інфраструктури, підтримка інвестиційних проєктів та створення сприятливого інвестиційного клімату можуть позитивно вплинути на економічний розвиток району.
Розташування міста Дніпро	Те що район має в своєму складі місто Дніпро відкриває можливості для співпраці з великими промисловими, освітніми та науковими центрами, що може сприяти інноваційному розвитку району.
Екологічний аспект	Збереження природних ресурсів, вирішення екологічних проблем та раціональне використання природних багатств також є важливими чинниками для економічного розвитку.

Усі ці фактори взаємодіють та визначають траєкторію економічного розвитку Дніпровського району Дніпропетровської області[11].

1.2. Геологічна будова та рельєф

За геологічною будовою територія Дніпровського району Дніпропетровської області відноситься до докембрійської та кайнозойської ер. Територія району знаходиться на Східно-Європейській платформі, де процеси складкоутворення завершилися до пізнього протерозою[5]. Більшу її частину займає Український щит зі схилами. Лише північно-східна частина області розташована на Дніпровсько-Донецькій западині.(Додаток Г)

Основними геологічними структурами, які можна виділити в цьому районі, є:

1. Дніпровський кристалічний щит: ця структура є частиною Українського кристалічного щиту і охоплює північну частину Дніпровського району. Вона складається з гірських порід, які виникли внаслідок гірської складчастості.

2. Приазовський прогин: ця структура розташована на південному сході району і включає в себе долини річок і улоговин.

3. Велика долина Дніпра: Дніпро, найбільша річка України, протікає через Дніпропетровський район і утворює глибоку долину, яка впливає на геологічну структуру цієї території.

4. Вапнякові утворення: вапнякові породи є характерними для деяких частин Дніпропетровського району і можуть викликати карстові явища, такі як печери та яри [29].

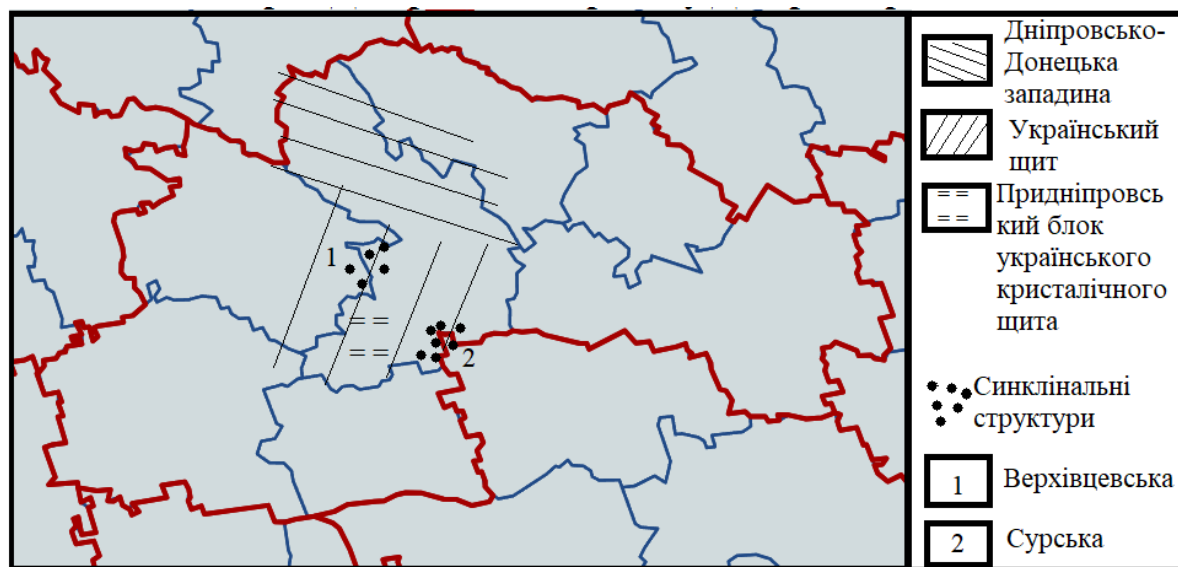

Рис.1.2. Тектонічна карта Дніпровського району Дніпропетровської області.

Геологічна будова Дніпровського району Дніпропетровської області складається з різних геологічних формацій і горизонтів. Основні типи гірських порід та геологічних формацій в цьому районі включають:

1. Вапняки: Вапняки є поширеними в геологічній будові цього району. Вони можуть включати в себе вапняки різної структури, такі як вапнякові відклади і вапнякові печери.

2. Пісковики: Пісковики також є характерними для деяких областей Дніпровського району. Вони можуть бути важливими для гідрогеологічних аспектів.

3. Глини: Глини є істотними для геологічної будови та ґрунтів регіону. Вони можуть бути корисними для сільськогосподарських потреб.

4. Доліміти: Доліміти та доломітові породи можуть бути знайдені в окремих частинах району і використовуються в будівництві та промисловості.

5. Глибокі породи: Під поверхнею землі можуть зустрічатися глибокі породи, такі як крейда або інші формації, які можуть бути важливі для геологічних досліджень та видобутку корисних копалин. Важливо відзначити, що геологічна будова може варіюватися в різних частинах Дніпровського району, і вона є важливою для розуміння природних ресурсів і геологічних процесів цієї території.

Розташування території області на межі двох морфоструктур - Дніпровсько-Донецької западини та Українського кристалічного щита - зумовило природну спрямованість екзогенних геологічних процесів у межах правобережної та лівобережної частин даної території. У загальному виді, на правобережжі р. Дніпро (цокольна піднята рівнина - Українського кристалічного щита) переважають акумулятивно-денудаційні й ерозійноденудаційні типи рельєфу, на лівобережжі (акумулятивна лісова рівнина - Дніпровсько-Донецької западини) - ерозійно-акумулятивні. Техногенне навантаження території сприяє розвитку екзогенних геологічних процесів. На даний час спостерігаються зсувні та ерозійні процеси, підтоплення територій, просадка денної поверхні над виробленим простором шахт, інтенсивність яких залежить від комплексного впливу природних та техногенних факторів [29].

До цих морфоструктур додаються морфоскульптури, які утворилися в наслідок екзогенних процесів та території району, це яри, балки, тощо.

У Дніпровському районі Дніпропетровської області відбувалися різноманітні геологічні процеси протягом мільйонів років. Деякі з найважливіших процесів включають:

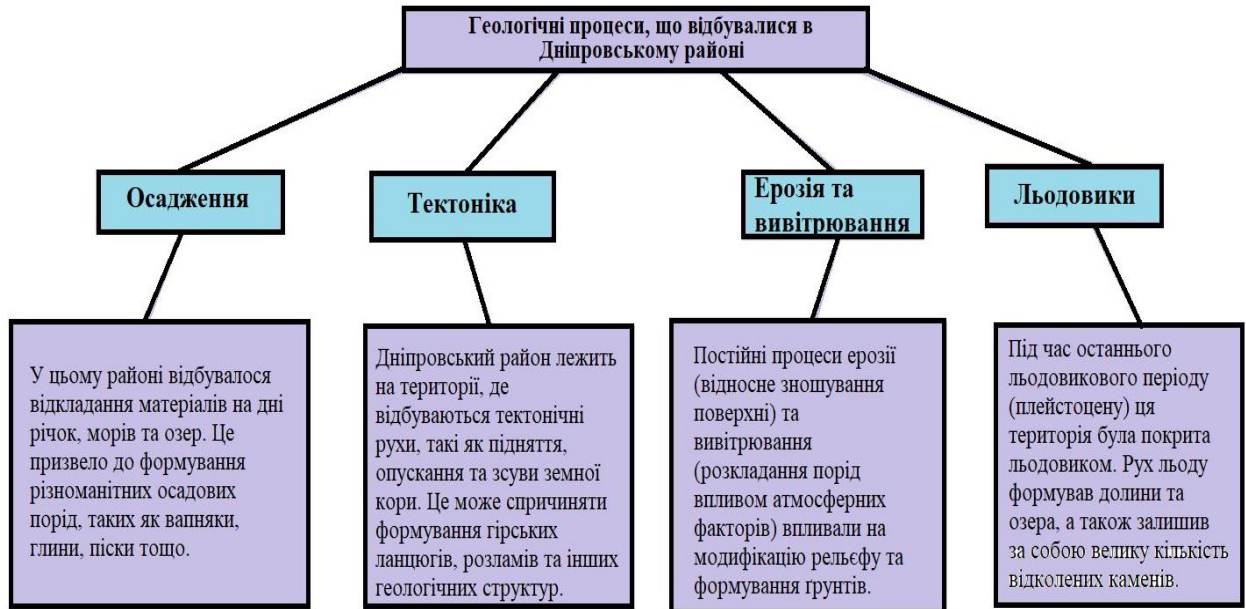

Рис.1.3. Геологічні процеси що відбувалися в Дніпровському районі Дніпропетровської області.

Всі ці процеси разом вплинули на геологічну структуру та ландшафт Дніпровського району.

Рельєф Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і включає в себе наступні основні елементи:

1. Рівнини і плато: більшість території району характеризується рівнинами та плато, які виникли на давній вапняковій та глинистій основі. Ці рівнини часто використовуються для сільськогосподарських цілей. Це:

- - Придніпровська височина: ця рівнина розташована в північній частині району та становить значну частину його території. Вона є частиною Східноєвропейської рівнини і характеризується плато-

рівнинним ландшафтом. Ця область використовується для сільськогосподарських цілей. Висота від рівня моря коливається від 0 до 180 м.

- Придніпровська низовина: відповідає великій геологічній структурі – Дніпровсько-Донецькій западині. Рівнина розташована на південному заході. Вона також включає в себе плато та рівнини, але має більш сухий клімат і покрита степовою рослинністю. Середня висота низовини над рівнем моря – близько 130м. Найбільші висоти 191м, наменші в заплаві Дніпра 50-55м.[5].

2. Річкові долини: Район перетинає річка Дніпро, і внаслідок цього виникають річкові долини, що мають красивий і мальовничий ландшафт.

3. Гори та височини: На південному сході району можна знайти деякі гори та височини, які входять до Приазовських височин. Ці області можуть мати більш рельєфний ландшафт зі схилами та високими точками.

4. Водойми: Район має численні ставки, озера та інші водойми, які можуть бути як природного походження, так і створені людиною.

Рельєф Дніпровського району варіюється в залежності від конкретного місця і ділянки, і це важливий аспект для визначення природних, сільськогосподарських та геологічних особливостей цієї території.

Також Дніпровський район Дніпропетровської області відомий видобутком різних корисних копалин[24].

Так тут є кар'єри з видобутку кам'яного вугілля, це важливий вид сировини для енергетики та промисловості, залізорудні кар'єри (у Дніпровському районі та поблизу нього знаходяться кар'єри, де видобувають залізну руду), видобуток бурштину, бурштин є цінною природною сировиною, видобуток будівельних матеріалів. В регіоні також є кар'єри для видобутку піску, глини, вапняку та інших будівельних матеріалів, які використовуються у будівництві та інфраструктурних роботах. Ці кар'єри є важливими джерелами

сировини та сприяють розвитку господарства та промисловості в Дніпровському районі та навколишніх областях[4].

1.3 Клімат та води суходолу

Клімат Дніпровського району Дніпропетровської області є помірно-континентальним. Зими в цьому районі холодні й сухі, з частими морозами. Літо спекотне та сухе, із середньодобовою температурою, яка може сягати високих значень[16].

Так середні температури для різних сезонів такі :

- Весна (березень - травень): Середня температура весною зазвичай коливається від приблизно $+5^{\circ}\text{C}$ в березні до $+20^{\circ}\text{C}$ в травні.

- Літо (червень - серпень): Влітку середня температура може бути високою, зазвичай в діапазоні від $+20^{\circ}\text{C}$ до $+30^{\circ}\text{C}$ або вище. В спекотні дні може бути ще тепліше.

- Осінь (вересень - листопад): Середня температура восени зазвичай знижується, з коливанням від $+15^{\circ}\text{C}$ в вересні до $+5^{\circ}\text{C}$ або нижче в листопаді.

- Зима (грудень - лютий): Зимою середня температура може бути низькою, часто нижче нуля. Середні температури в зимовий період зазвичай коливаються від -5°C до -10°C або нижче.

Тривалість безморозного періоду від 187 днів на півночі, до 228 днів на півдні.

Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 178 днів [1].

Опадів 450 – 490 мм на півночі і 400 – 430 мм на півдні, переважна більшість їх випадає в теплий період року. Постійний сніговий покрив (10 – 15 см) утворюється щороку (за винятком крайньої південної частини правобережжя), встановлюється у грудні, сходить на початку березня. Серед несприятливих кліматичних явищ – відлиги, морози з вітрами, суховії і пилові

бурі. Дніпропетровський район лежить у межах посушливої, дуже теплої агрокліматичної зони [21,30].

Такий кліматний режим впливає на рослинний світ, сільське господарство та інші аспекти життя в районі.

На півночі переважають вологі повітряні маси, що їх приносять західні вітри з Атлантичного океану, на півдні – континентальні повітряні маси[32].

Водні ресурси Дніпровського району Дніпропетровської області головним чином представлені річкою Дніпро. Ця річка є основним водним потоком, який протікає через район і має важливе значення для транспорту, водопостачання, промисловості та інших галузей. Також у районі можна знайти ставки, озера та інші невеликі водойми, які мають значення для місцевого розвитку.

Рис. 1.4. Основні річки Дніпровського району Дніпропетровської області.

Дніпро протікає на південному заході району, визначаючи природний кордон та маючи важливе значення для транспорту, енергетики та рекреації.

Окрім Дніпра, у районі є невеликі притоки та стоки, але вони не мають такого суттєвого значення, як річка Дніпро [23].

Серед великих річок також можна виділити наступні:

- річка Оріль: довжина 346 км. Площа басейну 9 800 км². Похил річки 0,27 м/км. Річкова долина асиметрична, праві схили високі й круті, ліві низькі й пологі, завширшки від 2-3 м у верхів'ї до 16 м (біля смт. Перещепино) - 22 м (біля гирла). Заплава подекуди заболочена, є стариці, ширина 3-4 км.

- річка Самара Дніпровська: довжина 311 км, площа басейну 22660 км². Похил річки 0,33 м/км. Долина трапецієподібна, асиметрична, на окремих ділянках неявно виражена, її ширина зростає від 2,5-3 до 12 км. Ширина річища до впадіння річки Вовчої 15-40 м, нижче – 40-80 м, найбільша - 300 м. Пригирлова ділянка Самари затоплена водами водосховища - озера Самарська Затока (до 2015 р. - озеро імені Леніна). Заплава двостороння, переважна ширина 3-4 км (максимальна 6 км); є стариці. Живлення переважно снігове; замерзає в грудні, скресає у березні.

- річка Мокра Сура: інша невелика притока Дніпра. Довжина - 138 км, площа басейну - 2 830 км². Долина трапецієподібна, зі схилами, розчленованими ярами та балками. Ширина долини до 4-4,5 км. Заплава широка (до 1,5-2 км), вкрита переважно лучною рослинністю. Річище дуже звивисте, завширшки 20-30 м і більше (на плесах). Похил річки 0,66 м/км. Споруджено чимало ставків.

- річка Кільчень: довжина річки 116 км, площа басейну 966 км². Долина трапецієподібна, симетрична, завширшки до 2,5 км. Річище звивисте, у пониззі (на 10 км від гирла) розташоване у підпорі водосховища. Похил річки 0,77 м/км. Влітку сильно міліє. Місцева річка, яка протікає в Дніпровському районі та впадає в Дніпро. Її вода використовується для різних господарських потреб [16].

На території Дніпровського району знаходиться багато озер. Більшість цих озер навіть не мають назви через їх незначний розмір та значимість.

Найбільші озера району це Озерище, Вошивка, Куплевате, Дубове, Блакитне, Речіно, Сурське та Великий Лиман та ін. Ці водні об'єкти відіграють важливу роль у житті та господарстві Дніпровського району, вони забезпечують район водою та сприяють його розвитку.

Важливого значення набуває зарегульованість річок. Вона в Дніпровському районі Дніпропетровської області визначається наявністю водосховищ, гребель та інфраструктури для регулювання водних ресурсів. Річка Дніпро має численні водосховища та регулювальні споруди. Однією з найважливіших споруд є ДніпроГЕС, яка є однією з найбільших гідроелектростанцій в Україні і включає в себе численні греблі, канали та водоспоруди для виробництва електроенергії та регулювання водних ресурсів. Деякі річки висушують та перенапрвляють задля отримання території придатної для сільського господарства або забудови. Таким чином, річки в Дніпровському районі мають значну ступінь регульованості через наявність великих гідроелектростанцій і інфраструктури для контролю водних потоків та водосховища, що впливає на гідрологічний режим річок в цьому регіоні [22].

1.4. Ґрунтовий покрив території

Ґрунти Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітні через різні природні умови та ландшафтні особливості району. Вони включають в себе чорноземи, які є родючими ґрунтами для сільськогосподарського використання. Також можна зустріти піщані ґрунти, солонці, лучні ґрунти та інші типи, в залежності від конкретних районів і їхнього використання[12].

*Рис.1.5. Поширення ґрунтів на території Дніпровського району
Дніпропетровської області*

Проаналізувавши карту (Рис.1.5) можна зробити висновок щодо поширення ґрунтів на території району. Найбільшу частину території займають чорноземи. На півночі району поширені чорноземи звичайні, а на півдні району чорноземи глибокі залишково-солонцюваті. Ці ґрунти характеризуються високою родючістю. Вони поширені в степових і лісостепових зонах Дніпровського району. Великий вміст гумусу (до 9 %) та зерниста й грудкувата структура роблять їх найродючішими не тільки в Україні, а й у світі. Гумусний шар у чорноземах має значну потужність - від 40 см до 1 м і більше.

На півночі району також можна зустріти лучно-чорноземні ґрунти переважно на лесових породах. В районі долини річки Дніпро та в північно західній частині наявні також дернові піщані та глинисто-піщані ґрунти [14].

На самій півночі району та в межах міста Дніпро є лучні та чорноземно-лучні ґрунти. Лучні ґрунти відрізняються від дернових більш глибоким гумусовим профілем (до 70см) і дещо вищим вмістом гумусу (до 5%).

Утворилися вони на понижених елементах рельєфу та в заплавах річок на алювіальних, делювіальних та льодовикових відкладах

Сірі лісові ґрунти можна зустріти в південних та східних частинах району, ці ґрунти мають більшу потужність. Вміст гумусу в них незначний - 3 %, їх природна родючість відносно невисока, але достатня для вирощування багатьох сільськогосподарських культур. (Додаток Д)

Потужність залягання ґрунтів може варіюватися від декількох сантиметрів до декількох метрів або більше, залежно від конкретної ділянки та її історії геологічного розвитку. Наявність річкових долин і водних резервуарів також може впливати на розподіл ґрунтів у районі.

Великою проблемою району є ерозія ґрунтів. Ерозія ґрунтів є серйозною екологічною проблемою у багатьох регіонах, включаючи Дніпровський район Дніпропетровської області. Основні причини і проблеми, пов'язані з ерозією ґрунтів, можуть включати в себе наступне:

1. Знищення лісів і степів: вирубка лісів та зміни в природних степових рослинних покривах можуть призводити до виправлення природного балансу та зниження захисту від ерозії.

2. Нераціональне використання земель: ведення сільського господарства яке включає надмірну обробку ґрунту та неякісні сільськогосподарські методи, може призводити до втрати ґрунтів їх родючих властивостей і руйнування ґрунтового покриву.

3. Будівництво і інфраструктура: розширення міст і будівництво доріг може призводити до зміни водного стоку і погіршення умов стікання води, що може підвищити ризик ерозії.

4. Кліматичні фактори: зміни в кліматі, такі як збільшення інтенсивності опадів або спеки, можуть також впливати на ризик ерозії.

Для боротьби з проблемою ерозії ґрунтів у Дніпровському районі і в інших регіонах важливо впроваджувати природоохоронні заходи та здійснювати

ефективне землекористування. Це може включати в себе відновлення лісів, застосування технологій ефективного землекористування, управління водними ресурсами та інші заходи, які спрямовані на збереження ґрунту та запобігання його ерозії [9].

1.5 Органічний світ

Органічний світ Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і залежить від природних умов та використання земель. У лісистих і природних зонах можна зустріти різноманітних рослин і тварин, включаючи лісові дерева, трав'янисті рослини, ссавців, птахів, комах та інших організмів. У сільськогосподарських зонах значна частина органічного світу пов'язана з рослинним виробництвом і тваринництвом. Сільськогосподарська діяльність впливає на розподіл культурних рослин, тварин і місцевих екосистем. Водні екосистеми, зокрема річки та водойми, також мають свій власний органічний склад, який включає водорості, рибу, водних птахів і інше водне життя [8, 22].

Тваринний світ Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і включає в себе різні види тварин, які пристосувалися до різних природних середовищ цього регіону. Ось деякі з видів тварин, які можна зустріти в Дніпровському районі:

Тваринний світ представлений степовими і деякими лісовими тваринами (69 видів ссавців, 59 риб, 10 земноводних, 12 видів і підвидів плазунів, 246 видів птахів)[16].

1. Ссавці: до числа ссавців, які можна зустріти в районі, належать хижі вовк, лисиця, тхір, куниця лісова та борсук. з комахоїдних – бурозубка звичайна, їжак звичайний.

2. Найчисленніші гризуни: ховрах крапчастий, ховрах сірий, крит, сліпак, заєць-русак.

3. Птахи: у районі можна спостерігати різні види птахів, включаючи лунь степовий, лунь болотний, кібчик, яструб та ін. (хижі), дрофа, журавель, жайворонок, перепел, куріпка сіра, грак, ворона сіра, ластівка, горобець, шпак; в плавнях Дніпра, озерах, заростях річок і ставків – дикі качки, кулики, курочки водяні, чаплі.

4. Риби: річка Дніпро та інші водойми на території району населяють різні види риб, такі як щука, короп, окунь, судак, лящ та інші.

5. Земноводні та плазуни: до числа земноводних та плазунів можуть належати жаба зелена, ящірки, гадюка степова вуж та інші види.

6. Комахи та безхребетні: у регіоні також існують різні види комах та безхребетних тварин, які відіграють важливу роль у біоекосистемі району.

Акліматизовано козулю, свиню дику, оленя плямистого, фазана.

Тваринний світ Дніпровського району є різноманітним і цікавим для вивчення та спостереження в природі[16].

Природна рослинність різнотравно-типчакково-ковилова, на крайньому південному заході – типчакково-ковилова (ковила, типчак, вівсяниця, пирій повзучий, горицвіт весняний, полуниця зелені, шавлія поникла лучна, вероніка весняна, конюшина альпійська і гірська, піон тонколистий, люцерна тощо) залишилася лише на схилах балок, у перелісках і на деяких ділянках вододілів, де ґрунти мало придатні під ріллю. На вододілах, схилах балок, ярів і річкових долин ростуть чагарники (мигдаль степовий, дереза, шипшина, терен, глід та ін.)

Водні рослини представлені такими видами як рогоз, осока, лілія та кувшинка, ростуть біля водойм і важливі для водних екосистем.

Рослини, що використовуються в медичних цілях: подорожник, горобина, полинь, деревій, волошки, ромашка аптечна, мати-й-мачуха та інші. Культурні рослини – пшениця, соняшник, кукурудза, соя, овочі та фрукти. Заплавні ліси – у заплавах Дніпра. Основні породи: дуб, в'яз, липа, ясен, берест, клен, вільха, сосна, в підліску – клен татарський, ліщина, бузина, шипшина та

інші. Ця флора робить Дніпровський район цікавим для ботанічних досліджень і підтримує біорізноманіття цього регіону[16,28].

1.6 Сучасні ландшафти та геоекологічні проблеми (природно-заповідний фонд)

Сучасні ландшафти Дніпровського району Дніпропетровської області відображають різноманітність природних та антропогенних впливів на цю територію. Для ландшафтної структури Дніпровського району характерні поєднання північностепових рівнинних і північностепових підвищених і силових природно-територіальних комплексів[18]. Основні сучасні ландшафти включають в себе наступне:

1. Степовий ландшафт: частина району займає степовий ландшафт, характеризуючись великими відкритими просторами, трав'яними рослинами та сільськогосподарськими полями. Сільське господарство є важливою галуззю економіки в цьому регіоні.

2. Лісостеповий ландшафт: деякі ділянки району мають лісистий ландшафт, де ростуть дерева, такі як дуби, берізки, клени та інші види. Ліси служать важливими джерелами деревини та місцями для відпочинку.

3. Річковий ландшафт: Територія Дніпровського району простягається вздовж річки Дніпро, тому річковий ландшафт є важливим компонентом. Він включає в себе берегові ділянки, водосховища та інфраструктуру для регулювання водних ресурсів.

4. Природно-антропогенний: в окремих частинах району можна знайти міські та промислові зони, які характеризуються житловими будівлями, дорогами та іншою інфраструктурою.

На території Дніпровського району знаходяться також природоохоронні ландшафти:

- частина Дніпровсько-Орільського природного заповідника

- державний ландшафтний заказник Кільченський
- державний лісовий заказник Урочище Яцево
- місцеві ландшафтні заказники: Балка Кирпична, Отченашевські наділи
- місцеві ботанічні заказники: Балка Осипова, Балка Бубликова, Балка Павлівська, Балка Орлова, Балка Липова[16].

Унікальні об'єкти геологічної спадщини:

- Балка Сажавка з унікальним розрізом четвертинних відкладів,
- відслонення плагіогранітів сурського комплексу
- Волоські скелі,
- Метабазити Сурської світи[33].

Сучасні ландшафти Дніпровського району відображають вплив природних процесів та діяльності людини. Збереження різноманітності цих ландшафтів і їхнього екологічного стану важливо для природоохоронних заходів та сталого розвитку цього регіону.

Дніпровський район Дніпропетровської області, як і багато інших регіонів, стикається з рядом серйозних екологічних проблем:

1. Забруднення повітря: промислові підприємства та автотранспорт викидають в атмосферу забруднюючі речовини, що може призводити до забруднення повітря та негативно впливати на здоров'я мешканців.

2. Водопостачання та забруднення водних ресурсів: питна вода та річки можуть бути забрудненими хімічними речовинами і відходами від підприємств та сільського господарства.

3. Ерозія ґрунтів: несправне використання земель та відсутність заходів щодо збереження ґрунтів призводять до їхньої ерозії.

4. Відходи та сміття: неадекватна обробка та видалення відходів призводить до забруднення природи та негативно впливає на екосистему.

5. Втрата біорізноманітності: зменшення природних середовищ і знищення місць існування різних видів призводить до втрати біорізноманітності.

6. Громадський транспорт та транспортна нервовість: надмірна залежність від автотранспорту може призводити до транспортних заторів, забруднення повітря та шумового забруднення.

7. Кліматичні зміни: зміни клімату, такі як збільшення температур та зміни в опадах, можуть впливати на екологічну стабільність району[27].

Для вирішення цих екологічних проблем важливо впроваджувати природоохоронні заходи, підтримувати стале використання ресурсів та підвищувати екологічну свідомість громади. Спільні зусилля на місцевому, регіональному та національному рівнях можуть допомогти зберегти природу та забезпечити сталий розвиток регіону.

Важливого значення для території має створення заповідних зон. На території Дніпровського району знаходиться Дніпровсько-Орільський заповідник. Це природно-заповідний комплекс, розташований на території Дніпропетровської області України. Цей заповідник був створений з метою охорони та збереження унікальних природних екосистем, рослинного та тваринного світу, а також забезпечення наукових досліджень та природоохоронної роботи. Заповідник охоплює різноманітні ландшафти, включаючи лісостеп, степи, водні екосистеми. Він є місцем міграції для численних видів птахів, а також має значний біорізноманітний потенціал. Дніпровсько-Орільський заповідник є важливим об'єктом природоохоронної діяльності в Україні та пропонує можливості для наукових досліджень, екологічної освіти та туризму[33].

Висновки до розділу 1

Отже, розвиток Дніпровського району обумовлений, зокрема, його географічним положенням та природними ресурсами. ДрДо був створений у ході адміністративно-територіальної реформи, яка почалася в Україні у 2020 році. Природні умови району є сприятливими для розвитку промисловості та

сільського господарства. Історично район відомий рольовою участю в індустріальному розвитку території України. Дніпровський район, завдяки своєму географічному розташуванню поряд з містом Дніпро, є частиною великого індустріального центру. Також те що район має в своєму складі місто Дніпро відкриває можливості для співпраці з великими промисловими, освітніми та науковими центрами, що може сприяти інноваційному розвитку району.

За геологічною будовою територія Дніпровського району Дніпропетровської області відноситься до докембрійської та кайнозойської ер. Територія району знаходиться на Східно-Європейській платформі, де процеси складкоутворення завершилися до пізнього протерозою. Більшу її частину займає Український щит зі схилами. Лише північно-східна частина області розташована на Дніпровсько-Донецькій западині.

Клімат Дніпровського району Дніпропетровської області є помірно-континентальним. Зими в цьому районі холодні й сухі, з частими морозами. Літо спекотне та сухе, із середньодобовою температурою, яка може сягати високих значень.

Водні ресурси Дніпровського району Дніпропетровської області головним чином представлені річкою Дніпро.

Серед великих річок також можна виділити річку Оріль, річка Самара Дніпровська, річка Мокра Сура та річка Кільчень.

На території Дніпровського району знаходиться багато озер. Більшість цих озер навіть не мають назви через їх незначний розмір та значимість.

Ґрунти Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітні через різні природні умови та ландшафтні особливості району. Вони включають в себе чорноземи, які є родючими ґрунтами для сільськогосподарського використання. Також можна зустріти піщані ґрунти, солонці, лучні ґрунти та інші типи, в залежності від конкретних районів і їхнього використання.

Органічний світ Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і залежить від природних умов та використання земель. У лісистих і природних зонах можна зустріти різноманітних рослин і тварин, включаючи лісові дерева, трав'янисті рослини, ссавців, птахів, комах та інших організмів.

Сучасні ландшафти Дніпровського району Дніпропетровської області відображають різноманітність природних та антропогенних впливів на цю територію. Для ландшафтної структури Дніпровського району характерні поєднання північностепових рівнинних і північностепових підвищених і силових природно-територіальних комплексів.

Сучасні ландшафти Дніпровського району відображають вплив природних процесів та діяльності людини. Серед геоекологічних проблем виділяються: незначна доля природних (заповідних) геосистем на фоні домінування антропогенних ландшафтів. Негативні процеси антропогенезу обумовили широкий розвиток ерозії ґрунтів, зменшення біорізноманіття, забруднення майже усіх компонентів ландшафтів. Збереження різноманітності ландшафтів і їхнього екологічного стану важливо для природоохоронних заходів та сталого розвитку цього регіону. Важливо впроваджувати природоохоронні заходи, підтримувати стале використання ресурсів та підвищувати екологічну свідомість громади. Спільні зусилля на місцевому, регіональному та національному рівнях можуть допомогти зберегти природу та забезпечити сталий розвиток регіону.

РОЗДІЛ II Методика вивчення природи рідного краю у варіативних курсах шкільної географії на прикладі Дніпровського району Дніпропетровської області

2.1. Стан проблеми вивчення природи рідного краю у варіативній складовій шкільної географії

Вивчення рідного краю у складовій шкільної географії має важливе значення для формування повноцінного географічного розуміння та патріотичної свідомості учнів. Це допомагає їм зрозуміти, як природа, суспільство і господарство взаємодіють у їхньому власному регіоні [10].

Ключовими аспектами вивчення рідного краю в шкільній географії є:

1. Підвищення мотивації: вивчення рідного краю дозволяє учням побачити, як географічні поняття і процеси впливають на їхнє повсякденне життя. Це може підвищити їхній інтерес і мотивацію до навчання географії.

2. Зв'язок з реальністю: вивчення рідного краю дає можливість учням бачити на практиці теоретичні концепції географії, що сприяє глибшому розумінню предмету.

3. Розвиток географічних навичок: вивчення рідного краю допомагає розвивати вміння читати карти, досліджувати рельєф та інші компоненти природи, вивчати господарську діяльність та вплив природних факторів на життя людей.

4. Вивчення культурного спадку: учням відкривається можливість досліджувати культурні та історичні аспекти свого регіону, що сприяє формуванню патріотичної свідомості та поваги до культурної спадщини.

5. Екологічна освіта: вивчення рідного краю допомагає учням розуміти вплив людської діяльності на природу і сприяє розвитку екологічної свідомості.

6. Сприяння регіональному розвитку: вивчення рідного краю може заохочувати учнів долучатися до розвитку свого регіону, шукати способи покращення економіки та якості життя.

Враховуючи важливість вивчення рідного краю, вчителі можуть використовувати різноманітні підходи, методи та практичні завдання, які зроблять навчання цікавим та змістовним.

Вивчення природи рідного краю у варіативній складовій шкільної географії може різнитися в залежності від конкретної програми та навчального плану кожної школи або регіону. Проте, зазвичай вивчення рідного краю розпочинається у молодших класах та продовжується в базовій та старшій профільній школі [3].

Фізико-географічна характеристика рідного краю може вивчатися в природничій освітній галузі закладу освіти:

1. Початкова школа (1-4 класи): в цьому віці вивчення рідного краю відбувається в межах ознайомлювальної складової. Діти дізнаються про природні особливості свого регіону, різні ландшафти, вивчають найпростіші поняття географії. Вивчення рідного краю можливе на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» «Мистецтво», «Літературне читання», а також можливе при вивченні інших предметів враховуючи комплексний підхід, що застосовується у новій українській школі.

2. Базова школа (5-9 класи): на цьому етапі вивчення рідного краю стає більш системним, оскільки воно є частиною вивчення курсу географії. Учні досліджують різні аспекти рідного краю, такі як геологія, клімат, гідрологія, рослинний і тваринний світ, людська діяльність та інші. Вони також вивчати історію регіону, культурні особливості тощо.

3. Старша школа (10-11 класи): на цьому етапі вивчення рідного краю стає глибшим та більш науковим. Учні можуть вивчати деталізовано геологічну будову, кліматичні особливості, господарську діяльність та інші аспекти регіону. Також проводяться дослідження, аналізувати дані та робити висновки [26].

Нами було проаналізовано модельну навчальну програму «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г.,

Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) на можливість вивчення компонентів природи рідного краю та було складено таблицю в якій можна наглядно побачити принцип доцільності вивчення рідного краю на уроках географії [17].

Таблиця 2.1.

Краєзнавчий зміст при вивченні географії за модельною навчальною програмою програму «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти

Клас	Тема уроку	Краєзнавчий зміст
6 клас	Тема 3. Гідросфера – водне намісто планети	Спостереження за характером течії та водним режимом місцевої річки. Навчальна екскурсія до місцевої водойми (річки, озера, ставка) з метою визначення її екологічного стану.
-	Тема 4. Біосфера – простір існування живих організмів	Спостереження за негативними наслідками впливу водної або вітрової ерозії на ґрунти своєї місцевості.
7 клас	Тема 2. Закономірності формування рельєфу материків	Спостереження за характером рельєфу своєї місцевості.
-	Тема 3. Закономірності формування клімату материків	Спостереження за погодними явищами у своїй місцевості.
-	Тема 4. Закономірності поширення природних комплексів материків	Спостереження за територіальними змінами природних комплексів у своїй місцевості.

Продовж.табл.2.1

8 клас	Розділ III. ПРИРОДА УКРАЇНИ Тема 1. Рельєф, тектонічні структури та мінеральні ресурси	Спостереження за характером рельєфу своєї місцевості, його змінами під впливом природних та антропогенних процесів
-	Тема 3. Води суходолу та водні ресурси	Спостереження за характером течії та режимом місцевої річки, напрямками використання людиною місцевих водойм.
-	Тема 4. Ґрунти, рослинність та тваринний світ	Спостереження за характером рослинності своєї місцевості, її змінами під впливом людської діяльності.
-	Тема 5. Природні комплекси та природокористування	Спостереження за станом довкілля та заходами щодо збереження сприятливого стану одного з об'єктів природнозаповідного фонду у своїй місцевості.
-	Розділ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО КРАЮ	Дослідження • Складання характеристики географічного положення рідного краю. • Складання схеми «Адміністративно-територіальний устрій свого регіону». • Складання характеристики рельєфу, геологічної будови, клімату, вод, ґрунторослинного покриву, тваринного світу, ландшафтів за атласом своєї області. • Складання картодіаграми «Кількість та структура населення своєї області» за даними обласного управління статистики. Навчальна екскурсія До унікальних об'єктів природи своєї місцевості. Навчальні проекти • Розроблення заходів щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю. • Обговорення потреби та можливості створення нових підприємств

Продовж.табл.2.1

9 клас	Розділ ПЕРВИННИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ Тема 1. Сільське господарство	II. Спостереження за сучасними способами ведення сільського господарства у своїй місцевості.
-	Тема 2. Лісове господарство	Спостереження за станом лісів та напрямками їхнього використання у своїй місцевості.
-	Тема 3. Добувна промисловість	Спостереження за роботою місцевого кар'єру з видобутку мінеральної сировини та наслідками його діяльності для природи (за умови їх наявності).

Отже, проаналізувавши зміст програми можна дійти висновку, що найдоцільніше вивчати природу рідного краю у 6 та 8 класах.

Річки, озера, ставки доцільно починати вивчати в 6 класі. Рельєф, клімат, води та стан довкілля глибше вивчається у 8 класі. Також можна зазначити, що у 8 класі є цілий розділ присвячений вивченню рідного краю. На цих уроках складається географічна характеристика рідного краю, вивчається рослинність та тваринність, а також населення, його вікова структура та статевий склад, проводяться різні види дослідження та проектування щодо природоохоронних заходів території.

Щодо краєзнавчого змісту програми старшої школи, то можна сказати, що часу на вивчення рідного краю не відведено, є резервний час який можна використати на вивчення рідного краю після вивчення розділу Суспільної географії України, для підведення підсумків на прикладі рідного краю, але тут відбувається узагальнення знань не природною складовою рідного краю, а промислової.

На основі проаналізованої програми нами було розроблено наскрізний план вивчення Дніпровського району Дніпропетровської області в шкільних курсах географії базової школи .

Таблиця 2.2.

Наскрізний план вивчення Дніпровського району Дніпропетровської області в шкільних курсах географії базової школи .

Клас/Тема уроку	Інформація Дніпровського району, що може вивчатися
6 клас Тема 3. Гідросфера – водне намисто планети	Вивчення річок Дніпровського району Дніпропетровської області, можлива подорож до річки Дніпро для визначення її екологічного стану.
6 клас Тема 4. Біосфера – простір існування живих організмів	Вивчення ґрунтового покриву Дніпровського району Дніпропетровської області, вивчення впливу людини на ґрунти, ерозія ґрунтів району.
7 клас Тема 2. Закономірності формування рельєфу материків	Вивчення рельєфу Дніпровського району, геологічну будову, основні структури тощо.
7 клас Тема 3. Закономірності формування клімату материків	Вивчення клімату території, середні температури території, розподіл опадів та пануючі повітряні маси тощо.
7 клас Тема 4. Закономірності поширення природних комплексів материків	Вивчається екологічний стан території, створення природно-заповідного фонду, заповідник.
8 клас Розділ III. ПРИРОДА УКРАЇНИ Тема 1. Рельєф, тектонічні структури та мінеральні ресурси	Поглиблено вивчаються рельєф та геологічна будова. А також корисні копалини та ресурси, що пов'язані з рельєфом та геологічною будовою.
8 клас Тема 3. Води суходолу та водні ресурси	Поглиблено вивчається наявні річки району, їх вплив на розвиток сільського господарства та на загальний розвиток в цілому. Також вивчається проблема зарегульованості річок.
8 клас Тема 4. Ґрунти, рослинність та тваринний світ	Поглиблено вивчаються ґрунти території, їх поширення, потужність залягання, родючість тощо. Вивчається флора та фауна території. Виокремлюються основні види тварин та рослин поширених на території.
8 клас Тема 5. Природні комплекси та природокористування	Відбувається спостереження за станом довкілля Дніпровського району Дніпропетровської області. Учнями можуть бути запропоновані шляхи вирішення проблем.

Розділ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО КРАЮ	Досліджується положення Дніпровського району Дніпропетровської області. Складається схема «Адміністративно-територіальний устрій». Складання характеристики рельєфу, геологічної будови, клімату, вод, ґрунторослинного покриву, тваринного світу, ландшафтів за атласом своєї області. Складання картодіаграми «Кількість та структура населення Дніпровського району». Розроблення заходів щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення Дніпровського району Дніпропетровської області.
---	--

Вивчення природи рідного краю в школі займає значну частину часу, особливо це стосується базової школи.

При вивченні інформації застосовуються різні методи її засвоєння, є досить багато наявної інформації аналізуючи яку можна вивчати рідний край та використовувати вивчену інформацію у повсякденному житті.

Вивчення фізичної географії рідного краю у варіативній складовій старшої профільної школи – в класах географічного, історичного профілів – можливе при впровадженні курсу за вибором «Юний географ краєзнавець»(Чобан Р.Д.)[15] чи «Рідний край»(Гільберг Т.Г.)(додаток Е). Необхідність такого курсу, на нашу думку, пов'язана зі зменшенням часу відведеного на вивчення тем, відсутністю практичної діяльності на уроках тощо.

Погіршення вивчення рідного краю пов'язане з рядом причин, нами було виокремлено наступні проблеми, що погіршують вивчення природи рідного краю у варіативній складовій шкільної географії.

Таблиця 2.3.

**Проблеми, що погіршують вивчення природи рідного краю у
варіативній складовій шкільної географії**

Обмежений час	В умовах шкільної програми недостатньо виділено часу для вивчення природи рідного краю, оскільки у програмі передбачено багато інших тем для опрацювання. Це може призводити до поверхневого або недостатньо детального вивчення цієї теми.
Недостатній акцент на важливості	Вчительська увага спрямована на більш "універсальні" або загальні аспекти географії, залишаючи менше часу для розгляду локальних деталей.
Відсутність актуальних джерел	На деяких рівнях вивчення важко знайти або дістатися до актуальної інформації про природу рідного краю, оскільки багато джерел можуть бути застарілими або недоступними.
Відсутність практичної діяльності	Вивчення рідного краю часто вимагає практичної діяльності, такої як виїзди на природу, дослідження, спостереження. Відсутність можливостей для такої практичної роботи обмежує повноцінність вивчення.
Зменшення інтересу	Учні відчувають менший інтерес до вивчення рідного краю, вважаючи його менш важливим або менш захопливим порівняно з іншими географічними темами.

Для подолання цих проблем важливо враховувати значення вивчення рідного краю як фундаменту для розуміння загальних причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей. Вчителі можуть стимулювати інтерес до цієї теми за допомогою інтерактивних методів, виїздів на природу, використання сучасних джерел і навіть співпраці з місцевими організаціями та експертами[32].

2.2. Методичні особливості вивчення природи Дніпровського району Дніпропетровської області у шкільних курсах варіативної складової

Вивчення природи Дніпровського району Дніпропетровської області у шкільних курсах варіативної складової географії може бути дуже захоплюючим та пізнавальним для учнів. Щоб ефективно впроваджувати цю тему, вчителі можуть використовувати різні методичні підходи [25].

Методичні особливості, які можуть бути використані:

1. Практичні вправи та досліді: організація польових виїздів, де учні матимуть можливість спостерігати природні явища, збирати проби ґрунту, води, вивчати рослинний і тваринний світ. Дослідження можна провести на природі, у навчальному класі або в лабораторії.

2. Інтерактивні методи: використання ігор, рольових ігор, брейнштурмінгу, обговорення, групових завдань, тощо для залучення учнів до активної діяльності та взаємодії.

3. Використання сучасних технологій: використання комп'ютерів, презентацій, відео, інтерактивних карт може зробити процес навчання більш цікавим та наочним.

4. Проектна діяльність: заохочення учнів робити власні проекти, дослідження або презентації про природні аспекти Дніпровського району. Це допоможе їм розвивати дослідницькі та аналітичні навички.

5. Локальні ресурси: залучення експертів з регіону, використання місцевих ресурсів, які допоможуть зробити навчання більш живим та реальним.

6. Порівняння: порівняння природи Дніпровського району з іншими регіонами, щоб учні зрозуміли особливості свого рідного краю.

7. Сприяння самостійному навчанню: заохочування учнів досліджувати та дізнаватися більше про природу рідного краю поза класними заняттями. Важливо враховувати інтереси та рівень підготовки учнів, створюючи методичні підходи для вивчення природи Дніпровського району.

Як зазначалось в розділі 2.1. вивчення Дніпровського району Дніпропетровської області може бути частиною освітніх курсів з географії. Найкраще вивчення району Дніпропетровської області можливе при вивченні рідного краю у 6 та 8 класі.

Також існують навчальні програми по вивченню рідного краю затверджені Міністерством освіти України. Вони використовуються як курси за вибором чи використовуються на уроках географії для розширення отриманих учнями отриманих знань, умінь та навичок.

Нами було порівняно дві програми шкільних курсів географії. Це дало змогу зрозуміти які основні цілі та завдання виконують вивчення програм та які основні методи використовуються при вивченні нових тем.

1. Програма курсу за вибором «Рідний край» розрахована на учнів 8–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, автори курсу Андрусак Г.В. та Гільберт Т.Г.(Додаток Е)

2. Навчальна програма курсу за вибором (факультативного) «Юний географ-краєзнавець»(6-11 класи), керівник Чобан Р.Д[15].

Обидві програми мають на меті вивчення рідного краю, та загальний розвиток учнів, навчання використанню різних методів та технологій при засвоєнні нових знань та виконанні завдань.

Наші висновки порівняння ми вклали в таблицю нижче.

Таблиця 2.4.

Порівняльний аналіз програм варіативних курсів

Назва/аспект порівняння	Програма курсу за вибором «Рідний край» розрахована на учнів 8–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів	Навчальна програма курсу за вибором (факультативного) «Юний географ-краєзнавець»(6-11 класи)
Зміст та обсяг	<p>Програма курсу «Рідний край» включає вступну частину та два розділи. У «Вступі» (на вивчення якого відводиться 2 години) розглядаються об'єкт вивчення, джерела краєзнавчих знань, методи краєзнавчо-пошукової та краєзнавчо-дослідницької діяльності, способи оформлення результатів краєзнавчої роботи.</p> <p>Перший розділ для учнів 8 класу, розрахований на 17 годин та включає вивчення фізичної географії рідного краю. Другий розділ для учнів 9 класу, розрахований на 17 годин, включає вивчення економічної та соціальної географії.</p>	<p>Зміст матеріалу програми включає знання фізичної, соціально-економічної географії та суміжних з ними наук – історії, етнографії, археології, мистецтвознавства.</p> <p>Так, враховуючи вікові особливості учнів, у 6, 7 та 8 класах приділяється більша увага фізичній географії. У 9 класі - максимально представлені соціальні та економічні питання, які інтегруються з економікою, історією, етнографією тощо. Види практичних занять та їх кількість пропонуються для виконання на розсуд вчителя.</p>

Продовж.табл.2.4

Цілі та завдання	<ul style="list-style-type: none"> - дати учням ґрунтовні знання про природу, населення і господарство свого села (міста), району, області; - ознайомити з принципами раціонального використання природних ресурсів свого краю; - навчити учнів практично застосовувати здобуті географічні знання, оцінювати стан природи своєї області (району) і вплив на неї господарської діяльності людини; - виховувати бережливе ставлення до природи і ресурсів свого краю (області, адміністративного району); - усвідомлення особистої причетності до подій, що відбуваються в навколишньому середовищі та в суспільстві свого краю (адміністративного району). 	<ul style="list-style-type: none"> - поглиблення знань учнів зі шкільного курсу географії (фізичної та соціально-економічної), напрацювання міжпредметних зв'язків із дотичними до географії природничими та суспільними науками; - вивчення географії рідного краю з метою розуміння диференціації природи та господарства на Землі від регіонального до планетарного рівня; - удосконалення вмій і навичок у роботі з джерелами географічних знань, набуття навиків польових досліджень; - розвиток задатків та здібностей, спонукання до потреб саморозвитку, творчості, пошуку нового; - виховання національно свідомого громадянина, патріота та дбайливого господаря, екологічно грамотної особистості; - виховання освіченої, гуманіста, ерудита компетентної людини; - формування інтелекту, моральної сфери, потреб здорового способу життя, поваги до освітньої і культурної спадщини свого народу та народів інших культур; - набуття навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної та безпечної поведінки в ньому, застосування географічних знань в майбутній професії;
------------------	---	--

Продовж.табл.2.4

Підходи до навчання	Програмою передбачені науково-дослідницькі роботи, учнівські проекти, зустрічі, екскурсії, фенологічні спостереження, практичні, творчі роботи, які сприяють виробленню в учнів навичок використання краєзнавчих матеріалів в різних конкретних ситуаціях, вміння вести пошуково-дослідницьку роботу.	Навчальна програма передбачає теоретичні, практичні заняття протягом навчального року, опрацювання географічної краєзнавчої інформації, здобутої під час екскурсій та польової навчальної практики. Враховуючи здібності і нахили кожного з гуртківців, слід провести певну спеціалізацію по складових: геоморфолог, гідролог, кліматолог, еколог і т.п. Особливо це доцільно враховувати при проведенні польових досліджень.
Залучення до дослідницької роботи	Реалізація даного курсу дає можливість вчити учнів вести краєзнавчу пошукову та дослідницьку діяльність з використанням знань як з географії, так і з історії, біології, літератури та інших предметів шкільного компоненту, навчити учнів узагальнювати і оформляти результати власних досліджень.	Дослідницька робота полягає в самостійності учнів. Так програма курсу передбачає: «Спостереження за погодою», «Написання короткого краєзнавчого нарису про свій населений пункт»), які слід виконувати впродовж навчального року, а рекомендовані в програмі по цих темах практичні уроки слід спрямувати на організацію цих практичних робіт та контролю над ними.
Орієнтація на місцевість	Програма повністю включає в себе вивчення своєї місцевості, свого рідного краю. Учні досліджують як природу та соціальну складову, так і економічний вплив регіону.	Особливе місце серед уроків про рідний край займають заняття на місцевості. Безпосереднє спілкування з природою перш за все є здоровим способом життя. Знання та уміння, здобуті на таких заняттях сприймаються порівняно легко та запам'ятовуються особливо глибоко.

Продовж.табл.2.4

Інтерактивність	Програмою передбачено використання інтерактивних технологій. Це можуть бути програми для побудови графіків(для характеристики вікового складу та статевої структури району), створення презентацій тощо.	Інтерактивні технології також застосовуються в програмі при проведенні практичних робіт або при засвоєнні нового матеріалу. Нині важко уявити вивчення будь якої інформації без використання інтерактивних технологій.
-----------------	--	--

Проаналізувавши програми ми дійшли висновку, що обидві мають на меті вивчення рідного краю, обидві програми розраховані на учнів базової школи. На нашу думку, програма «Юний географ-краєзнавець» є більш розгорнутою та деталізованою. Програми по вивченню рідного краю доцільніше використовувати в базовій школі. А саме в 6 класі, коли учні знайомляться з вивченням території при огляді річок та ґрунтів, та вже у 8 класі, коли більш поглиблено вивчається рельєф, геологічна будова, річки, екологічний стан території тощо. Але вивчення рідного краю проходить наскрізною лінією через усі класи вивчення курсу шкільної географії.

Важливого значення набуває вміння вчителів використовувати різні методи вивчення та запам'ятовування матеріалу, узагальнення та систематизації отриманих знань.

Важливим є використання нових методів викладення інформації, це і інтерактивні карти і використання інтернет ресурсів чи користування ігровими формами навчання.

Все це допоможе досягти наступного:

- розвинути у учнів творчі здібності, здатність до практичної роботи;
- залучити учнів до активного пізнавального процесу;
- підвищити зацікавленість до навчання та спільної роботи у групі, виявляти комунікативні уміння;

- ефективно працювати з інформаційними даними тощо.

Вивчення рідного краю може бути цікавим та пізнавальним процесом, і використання різних методів навчання може зробити цей процес більш ефективним.

Використовуються наступні методи:

1. Експедиції та виїзди: організація екскурсії до історичних та природних об'єктів рідного краю, щоб учні могли бачити все та сприймати.

2. Робота з джерелами: дослідження історичних архівів, книг, статей та інших джерел інформації про рідний край.

3. Проектна діяльність: заохочення учнів створювати проекти, пов'язані з історією, культурою та природою свого краю.

4. Інтерактивні технології: використання відео, мультимедійних презентацій та інших технологій для навчання.

5. Взаємодія з місцевими жителями: запрошення місцевих жителів на уроки [2].

Завдяки комбінації цих методів, ви можете зробити вивчення рідного краю більш цікавим та пізнавальним для учнів, що значно полегшить отримання нової інформації та дасть змогу застосовувати отримані знання на практиці у повсякденному житті.

Було розроблено декілька уроків з використанням різних методик вивчення Дніпровського району Дніпропетровської області у варіативній складовій курсу шкільної географії. Нами були застосовані різні методи та прийоми отримання учнями нових знань, умінь та навичок. Виокремлені особливості розроблених нами уроків ми оформили до наступної таблиці.

Таблиця 2.5.

**Особливості використання розроблених уроків при вивченні
Дніпровського району Дніпропетровської області**

Тема уроку	Мета уроку	Особливості розроблених уроків
<p>Загальна характеристика Дніпровського району Дніпропетровської області. Його фізико-географічна характеристика, клімат та водні ресурси.</p>	<p>- розширити знання учнів про свій рідний край, проаналізувати матеріал про вивчену територію; розкрити та виокремити основні чинники впливу на розвиток Дніпровського району; виокремити географічні особливості та значення району; виявити закономірності розвитку;</p> <p>- розвивати географічне мислення, навички роботи в групах із статистичними матеріалами та різними джерелами географічної інформації краєзнавчого значення, вміння застосовувати знання на практиці в нових нестандартних ситуаціях;</p> <p>- формувати пізнавальний інтерес в кожного учня та особисту зацікавленість самостійною дослідницькою діяльністю; вміння працювати з додатковою літературою; виділяти головне, узагальнювати матеріал, робити висновки.</p>	<p>На початку уроку застосовується метод фронтальної бесіди; основним прийомом вивчення є робота в групах; Учні самостійно вивчають територію району тим сам розвиваються свої пошукові здібності, встановлюють причино наслідкові звязки та уміння працювати в групах. Основним методом є дослідження.</p>

Продовж.табл.2.5

<p>Дніпровський район Дніпропетровської області. Рельєф району, геологічна будова. Грунти та органічний світ території.</p>	<p>- ознайомити учнів із Дніпровським районом, його геологічною будовою, рельєфом, ґрунтами та органічним світом; - формувати пізнавальний інтерес та уміння в кожного учня самостійно досліджувати; - розвивати вміння працювати з додатковою літературою; виділяти головне, узагальнювати матеріал, робити висновки.</p>	<p>Основний метод викладення інформації це лекція. Також застосовуються методи фронтальної бесіди та прийом рефлексії при якому учням необхідно доповнити речення. На уроці присутній метод самостійної роботи учнів, при якому вони розвивають здібності працювати самостійно та аналізувати отриману інформацію, а також виділяти головне.</p>
<p>Самостійна робота з теми Дніпровський район Дніпропетровської області.</p>	<p>перевірити та узагальнити знання, уміння й навички учнів отримані з теми уроку; перевірити вміння учнів самостійно відповідати на запитання; удосконалити практичні навички роботи з картами; систематизувати й аналізувати вивчений матеріал.</p>	<p>Основний метод перевірки набутих учнями знань з теми це тести. Також в кінці уроку проводиться рефлексія. Застосовується прийом «Сходи», учні самостійно мають змогу оцінити рівень своїх знань з теми Дніпровський район Дніпропетровської області.</p>

Урок 1

Тема: Загальна характеристика Дніпровського району Дніпропетровської області. Його фізико-географічна характеристика, клімат та водні ресурси.

Мета:

- розширити знання учнів про свій рідний край, проаналізувати матеріал про вивчену територію; розкрити та виокремити основні чинники впливу на розвиток Дніпровського району; виокремити географічні особливості та значення району; виявити закономірності розвитку;

- розвивати географічне мислення, навички роботи в групах із статистичними матеріалами та різними джерелами географічної інформації краєзнавчого значення, вміння застосовувати знання на практиці в нових нестандартних ситуаціях;
- формувати пізнавальний інтерес в кожного учня та особисту зацікавленість самостійною дослідницькою діяльністю; вміння працювати з додатковою літературою; виділяти головне, узагальнювати матеріал, робити висновки.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи навчання: частково-пошуковий, дослідницький.

Обладнання: Фізичні карти України та Дніпропетровської області, картки з завданнями, ілюстративні матеріали, інтернет джерело, роздатковий матеріал тощо.

Хід уроку

I. Організаційний момент (3 хв)

Привітання, перевірка відсутніх тощо.

II. Актуалізація опорних знань.

Фронтальна бесіда з теми

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів.(5 хв)

Вступне слово вчителя

Вивчення рідного краю є важливою складовою розвитку кожної особистості, воно дає змогу розвивати почуття власної ідентифікації, почуття патріотизму та значущості. Дніпровський район є цікавим для вивчення оскільки має важливе географічне положення, багатий природними ресурсами та історичним спадком.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Застосовується дослідницький метод.

Основний прийом: робота в групах.

Час відведений на роботу 30 хв.

Учні об'єднуються в 4 групи. Кожна група отримує картки з завданням, що мають на меті вивчення території Дніпровського району Дніпропетровської області. Кожна група повинна підготувати повідомлення про їх об'єкти вивчення.

Завдання для першої групи:(працюють з картами України та Дніпропетровської області)

Перша картка

Визначте положення Дніпровського району, його координати.

Визначте з якими районами межує Дніпровський район

Надайте коротко інформацію про створення району.

Дайте загальну фізико-географічну характеристику.

Завдання для другої групи (Використовуються карти та інтернет джерела)

Друга картка

Охарактеризуйте клімат району, назвіть середні температури та кількість опадів.

Назвіть пануючі повітряні маси району.

Назвіть середню кількість опадів за рік. На яку пору року припадає їх найбільша кількість.

Третя група розглядають водні ресурси району.

Третя картка

Назвіть основні річки району, їх протяжність та переважний спосіб живлення.

Опишіть озера району та їх значимість.

Четверта група розглядає основні проблеми району пов'язанні з кліматом та водними ресурсами.

Четверта картка

Розгляньте проблему зміни клімату території, назвіть основні причити.

Розгляньте проблему зарегульованості річок території району.

Після закінчення роботи в групах представник кожної команди виходить до дошки і презентує відповіді на отримані завдання.

Представники кожної групи обирають людину, яка в голос оцінює роботу учасників команди.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.(5 хв)

Метод «Доміно». Учням необхідно закінчити правильно наступні речення використовуючи матеріал зібраний на уроці:

1. Дніпровський район у Дніпропетровській області розташований
2. У Дніпровському районі Дніпропетровської області протікають такі річки як.....
3. В районі панують такі повітряні маси.....
4. Клімат району є

V. Домашнє завдання (2 хв)

Підготувати невеликі проекти залишившись в тих же групах, що були сформовані на уроці, на наступні теми:

Основні мови та етнічні групи представлені в районі.

Місцеві традиції або фольклор відомі в Дніпровському районі.

Основні проблеми або виклики, з якими стикається район сьогодні.

Природньо-заповідний фонд території.

Результат подати у вигляді презентацій.

Урок 2

Тема: Дніпровський район Дніпропетровської області. Рельєф району, геологічна будова. Ґрунти та органічний світ території.

Мета уроку:

- ознайомити учнів із Дніпровським районом, його геологічною будовою, рельєфом, ґрунтами та органічним світом;
- формувати пізнавальний інтерес та уміння в кожного учня самостійно досліджувати;
- розвивати вміння працювати з додатковою літературою; виділяти головне, узагальнювати матеріал, робити висновки.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Форма проведення: урок лекція.

Хід уроку**I. Організаційний момент(5хв)**

Привітання, перевірка відсутніх тощо.

II. Актуалізація опорних знань.(5хв)

Приєм «Мозковий штурм»

1. Загадайте, яке значення для розвитку нашої країни має Дніпропетровська область? Як гадаєте, яке значення для області може мати Дніпровський район?

2. Назвіть основні фактори розвитку нашої області?

3. Згадайте чи мала місце в вашому житті інформація, що стосується нашої теми?

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів.(3хв)**Метод фронтальної бесіди**

Учитель пояснює учням, чому вивчення їхнього рідного району є важливим для розуміння свого оточення та історії. Підкреслює, які проблеми і вигоди пов'язані з життям в цьому районі.

Вивчення рідного регіону допомагає не лише розширити знання учнів, але й розвивати їхню громадянську свідомість, інтерес до власної культури і

оточуючого середовища, а також сприяє розвитку патріотизму та відчуття приналежності до свого рідного краю.

IV. Вивчення нового матеріалу.(25хв)

Лекція

План:

1. Геологічна будова та рельєф району

2. Грунти

3. Органічний світ

1. Геологічна будова та рельєф

За геологічною будовою територія Дніпровського району Дніпропетровської області відноситься до докембрійської та кайнозойської ер. Територія району знаходиться на Східно-Європейській платформі. Більшу її частину займає Український щит зі схилами. Лише північно-східна частина області розташована на Дніпровсько-Донецькій западині.

Основними геологічними структурами, які можна виділити в цьому районі, є:

1. Дніпровський кристалічний щит: ця структура є частиною Українського кристалічного щиту і охоплює північну частину Дніпровського району. Вона складається з гірських порід, які виникли внаслідок гірської складчастості.

2. Приазовський прогин: ця структура розташована на південному сході району і включає в себе долини річок і улоговин.

3. Велика долина Дніпра: Дніпро, найбільша річка України, протікає через Дніпропетровський район і утворює глибоку долину, яка впливає на геологічну структуру цієї території.

4. Вапнякові утворення: вапнякові породи є характерними для деяких частин Дніпропетровського району і можуть викликати карстові явища, такі як печери та яри.

Геологічна будова Дніпровського району Дніпропетровської області складається з різних геологічних формацій і горизонтів. Основні типи гірських порід та геологічних формацій в цьому районі включають:

1. Вапняки
2. Пісковики
3. Глини
4. Доліміти
5. Глибокі породи

Важливо відзначити, що геологічна будова може варіюватися в різних частинах Дніпровського району, і вона є важливою для розуміння природних ресурсів і геологічних процесів цієї території.

Розташування території області на межі двох морфоструктур - Дніпровсько-Донецької западини та Українського кристалічного щита - зумовило природну спрямованість екзогенних геологічних процесів у межах правобережної та лівобережної частин даної території. У загальному виді, на правобережжі р. Дніпро (цокільна піднята рівнина - Українського кристалічного щита) переважають акумулятивно-денудаційні й ерозійноденудаційні типи рельєфу, на лівобережжі (акумулятивна лісова рівнина - Дніпровсько-Донецької западини) - ерозійно-акумулятивні. Техногенне навантаження території сприяє розвитку екзогенних геологічних процесів. На даний час спостерігаються зсувні та ерозійні процеси, підтоплення територій, просадка денної поверхні над виробленим простором шахт, інтенсивність яких залежить від комплексного впливу природних та техногенних факторів.

До цих морфоструктур додаються морфоскульптури, які утворилися в наслідок екзогенних процесів та території району, це яри, балки, тощо.

Рельєф Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і включає в себе наступні основні елементи:

1. Рівнини і плато: більшість території району характеризується рівнинами та плато, які виникли на давній вапняковій та глинистій основі. Ці рівнини часто використовуються для сільськогосподарських цілей. Це:

- Придніпровська височина: ця рівнина розташована в північній частині району та становить значну частину його території. Вона є частиною Східноєвропейської рівнини і характеризується плато-рівнинним ландшафтом. Ця область використовується для сільськогосподарських цілей.

- Дніпровська височина: інша рівнина цього району, яка розташована на південному заході. Вона також включає в себе плато та рівнини, але має більш сухий клімат і покрита степовою рослинністю.

2. Річкові долини: Район перетинає річка Дніпро, і внаслідок цього виникають річкові долини, що мають красивий і мальовничий ландшафт.

3. Гори та височини: На південному сході району можна знайти деякі гори та височини, які входять до Приазовських височин. Ці області можуть мати більш рельєфний ландшафт зі схилами та високими точками.

4. Водойми: Район має численні ставки, озера та інші водойми, які можуть бути як природного походження, так і створені людиною.

Рельєф Дніпровського району варіюється в залежності від конкретного місця і ділянки, і це важливий аспект для визначення природних, сільськогосподарських та геологічних особливостей цієї території.

2. Ґрунти

Ґрунти Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітні через різні природні умови та ландшафтні особливості району. Вони включають в себе чорноземи, які є родючими ґрунтами для сільськогосподарського використання. Також можна зустріти піщані ґрунти, солонці, лучні ґрунти та інші типи, в залежності від конкретних районів і їхнього використання.

Найбільшу частину території займають чорноземи. На півночі району поширені чорноземи звичайні, а на півдні району чорноземи глибокі залишково-солонцюваті. Ці ґрунти характеризуються високою родючістю. Вони поширені в степових і лісостепових зонах Дніпровського району. Великий вміст гумусу (до 9 %) та зерниста й грудкувата структура роблять їх найродючішими не тільки в Україні, а й у світі. Гумусний шар у чорноземах має значну потужність - від 40 см до 1 м і більше.

На півночі району також можна зустріти лучно-чорноземні ґрунти переважно на лесових породах. В районі долини річки Дніпро та в північно західній частині наявні також дернові піщані та глинисто –піщані ґрунти.

На самій півночі району та в межах міста Дніпро є лучні та чорноземно-лучні ґрунти. Лучні ґрунти відрізняються від дернових більш глибоким гумусовим профілем (до 70см) і дещо вищим вмістом гумусу (до 5%). Утворилися вони на понижених елементах рельєфу та в заплавах річок на алювіальних, делювіальних та льодовикових відкладах

Сірі лісові ґрунти можна зустріти в південних та східних частинах району, ці ґрунти мають більшу потужність. Вміст гумусу в них незначний - 3 %, їх природна родючість відносно невисока, але достатня для вирощування багатьох сільськогосподарських культур.

Потужність залягання ґрунтів може варіюватися від декількох сантиметрів до декількох метрів або більше, залежно від конкретної ділянки та її історії геологічного розвитку. Наявність річкових долин і водних резервуарів також може впливати на розподіл ґрунтів у районі.

Великою проблемою району є ерозія ґрунтів. Ерозія ґрунтів є серйозною екологічною проблемою у багатьох регіонах, включаючи Дніпровський район Дніпропетровської області. Основні причини і проблеми, пов'язані з ерозією ґрунтів, можуть включати в себе наступне:

1. Знищення лісів і степів: вирубка лісів та зміни в природних степових рослинних покривах можуть призводити до виправлення природного балансу та зниження захисту від ерозії.

2. Нераціональне використання земель: ведення сільського господарства яке включає надмірну обробку ґрунту та неякісні сільськогосподарські методи, може призводити до втрати ґрунтів їх родючих властивостей і руйнування ґрунтового покриву.

3. Будівництво і інфраструктура: розширення міст і будівництво доріг може призводити до зміни водного стоку і погіршення умов стікання води, що може підвищити ризик ерозії.

4. Кліматичні фактори: зміни в кліматі, такі як збільшення інтенсивності опадів або спеки, можуть також впливати на ризик ерозії.

Для боротьби з проблемою ерозії ґрунтів у Дніпровському районі і в інших регіонах важливо впроваджувати природоохоронні заходи та здійснювати ефективне землекористування. Це може включати в себе відновлення лісів, застосування технологій ефективного землекористування, управління водними ресурсами та інші заходи, які спрямовані на збереження ґрунту та запобігання його ерозії.

3. Органічний світ

Прийом самостійної роботи (Діти самостійно за допомогою інтернет джерел заповнюють таблицю. Починають на уроці , а закінчують вдома)

Назва/характеристика	Загальна характеристика	Основні види представлені в Дніпровському районі.
Рослинність		
Тваринність		

Вчитель коротко розповідає інформацію з цього пункту лекції.

Органічний світ Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і залежить від природних умов та використання земель. У лісистих і природних зонах можна зустріти різноманітних рослин і тварин, включаючи лісові дерева, трав'янисті рослини, ссавців, птахів, комах та інших організмів. У сільськогосподарських зонах значна частина органічного світу пов'язана з рослинним виробництвом і тваринництвом. Сільськогосподарська діяльність впливає на розподіл культурних рослин, тварин і місцевих екосистем. Водні екосистеми, зокрема річки та водойми, також мають свій власний органічний склад, який включає водорості, рибу, водяних птахів і інше водне життя.

Тваринний світ Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і включає в себе різні види тварин, які пристосувалися до різних природних середовищ цього регіону. Ось деякі з видів тварин, які можна зустріти в Дніпровському районі:

Тваринний світ представлений степовими і деякими лісовими тваринами (69 видів ссавців, 59 риб, 10 земноводних, 12 видів і підвидів плазунів, 246 видів птахів).

1. Ссавці: до числа ссавців, які можна зустріти в районі, належать хижі вовк, лисиця, тхір, куниця лісова та борсук. з комахоїдних – бурозубка звичайна, їжак звичайний.

2. Найчисленніші гризуни: ховрах крапчастий, ховрах сірий, кріт, сліпак, заєць-русак.

3. Птахи: у районі можна спостерігати різні види птахів, включаючи лунь степовий, лунь болотний, кібчик, яструб та ін. (хижі), дрофа, журавель, жайворонок, перепел, куріпка сіра, грак, ворона сіра, ластівка, горобець, шпак; в плавнях Дніпра, озерах, заростях річок і ставків – дикі качки, кулики, курочки водяні, чаплі.

4. Риби: річка Дніпро та інші водойми на території району населяють різні види риб, такі як щука, короп, окунь, судак, лящ та інші.

5. Земноводні та плазуни: до числа земноводних та плазунів можуть належати жаба зелена, ящірки, гадюка степова вуж та інші види.

6. Комахи та безхребетні: у регіоні також існують різні види комах та безхребетних тварин, які відіграють важливу роль у біоекосистемі району.

Акліматизовано козулю, свиню дику, оленя плямистого, фазана.

Тваринний світ Дніпровського району є різноманітним і цікавим для вивчення та спостереження в природі.

Природна рослинність різнотравно-типчакowo-ковилова, на крайньому південному заході – типчакowo-ковилова (ковила, типчак, вівсяниця, пирій повзучий, горицвіт весняний, полуниця зелені, шавлія поникла лучна, вероніка весняна, конюшина альпійська і гірська, люцерна тощо) залишилася лише на схилах балок, у перелісках і на деяких ділянках вододілів, де ґрунти мало придатні під рілля. На вододілах, схилах балок, ярів і річкових долин ростуть чагарники (мигдаль степовий, дереза, шипшина, терен, глід та ін.)

Водні рослини представлені такими видами як рогоз, осока, лілія та кувшинка, ростуть біля водойм і важливі для водних екосистем.

Рослини, що використовуються в медичних цілях: подорожник, горобина, полинь, деревій, волошки, ромашка аптечна, мати-й-мачуха та інші. Культурні рослини – пшениця, соняшник, кукурудза, соя, овочі та фрукти. Заплавні ліси – у заплавах Дніпра. Основні породи: дуб, в'яз, липа, ясен, берест, клен, вільха, сосна, в підліску – клен татарський, ліщина, бузина, шипшина та інші. Ця флора робить Дніпровський район цікавим для ботанічних досліджень і підтримує біорізноманіття цього регіону.

IV. Закріплення вивченого матеріалу(5хв)

Приєм рефлексії «доповніть речення»

1. Сьогодні на уроці я дізнався...?
2. Найбільш цікавою інформацією для мене виявилась...?
3. Найменш зрозумілим для мене залишається...?
4. На мою думку важливим позитивом у розвитку регіону є...?
5. Ризиками і загрозами розвитку території Дніпровського району є...?
6. Подальший розвиток регіону буде таким, що...?
7. Я можу запропонувати таке питання на обговорення, як...?

V. Домашнє завдання(2хв)

Закінчити таблицю, яку розпочали на уроці.

Урок 3

Тема: Самостійна робота з теми Дніпровський район Дніпропетровської області.

Мета: перевірити та узагальнити знання, уміння й навички учнів отримані з теми уроку; перевірити вміння учнів самостійно відповідати на запитання; удосконалити практичні навички роботи з картами; систематизувати й аналізувати вивчений матеріал.

Тип уроку: перевірки і корекції отриманих знань, умінь та навичок

Обладнання: фізична карта світу, роздрукована самостійна робота для кожного учня.

Хід уроку

I. Організаційний момент(5 хв)

Привітання, перевірка відсутніх тощо.

II. Інструктаж щодо виконання завдань на уроці.(5 хв)

III. Самостійне виконання завдань.(30хв)

Метод проведення – тести, завдання з відкритими відповідями.

Тести

Початковий рівень(0.5б. за відповідь)

1. Дніпровський район Дніпропетровської області має координати:

А. широта 48°25' північної широти і довгота 34°59' східної довготи.

Б. широта 49°25' північної широти і довгота 38°59' східної довготи.

В. широта 43°25' північної широти і довгота 48°59' східної довготи.

Відповідь:А

2. Дніпровський район Дніпропетровської області був сформований у:

А. 2020 році

Б. 1998 році

В. 2019 році

Відповідь:А

3. Перерахуйте з якими районами межує Дніпровський район Дніпропетровської облвсті:

Відповідь:

На північному заході: з Криворізьким районом.

На півночі: з Магдалинівським районом.

На сході: з Кам'янським районом.

На півдні: з Покровським та Нікопольським районами.

На заході: з Петропавлівським районом.

1.5б.

Середній рівень(0.75б. за відповідь)

4. Основними тектонічними структурами району є:

А. Дніпровсько-Донецька западина та Кристалічний щит

Б. Галицько-Волинська і Дніпровсько-Донецька западини

В. Дніпровсько-Донецька та Причорноморська западина

Відповідь А

5. Клімат Дніпровського району Дніпропетровської області є:

А. Морським

Б. Помірно-континентальним

В. Континентальним

Відповідь: В

6. Серед великих річок також можна виділити наступні:

А. Південний Буг, річка Савранка, Прут

Б. Дніпро, річка Самарка, річка Васильківка, річка Краснопавлівка

В. Дніпро, річка Інгулець, Саксагань

Відповідь: Б

7. Ґрунти Дніпровського району Дніпропетровської області переважно представлені:

А. Дернові ґрунти

Б. Лучні ґрунти

В. Чорноземи

Відповідь: В

3б.

Високий рівень(2.5б. за відповідь)

8. Основні причини погіршення якості ґрунтів полягають у наступному, перерахувати та назвати основні методи вирішення цих проблем:

Відповідь:

1. Знищення лісів і степів: вирубка лісів та зміни в природних степових рослинних покривах можуть призводити до виправлення природного балансу та зниження захисту від ерозії.

2. *Нераціональне використання земель: ведення сільського господарства яке включає надмірну обробку ґрунту та неякісні сільськогосподарські методи, може призводити до втрати ґрунтів їх родючих властивостей і руйнування ґрунтового покриву.*

3. *Будівництво і інфраструктура: розширення міст і будівництво доріг може призводити до зміни водного стоку і погіршення умов стікання води, що може підвищити ризик ерозії.*

4. *Кліматичні фактори: зміни в кліматі, такі як збільшення інтенсивності опадів або спеки, можуть також впливати на ризик ерозії.*

Для боротьби з проблемою ерозії ґрунтів у Дніпровському районі і в інших регіонах важливо впроваджувати природоохоронні заходи та здійснювати ефективне землекористування. Це може включати в себе відновлення лісів, застосування технологій ефективного землекористування, управління водними ресурсами та інші заходи, які спрямовані на збереження ґрунту та запобігання його ерозії.

9. Коротко опишіть органічний світ району:

Відповідь:

Органічний світ Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і залежить від природних умов та використання земель. У лісистих і природних зонах можна зустріти різноманітних рослин і тварин, включаючи лісові дерева, трав'янисті рослини, ссавців, птахів, комах та інших організмів. У сільськогосподарських зонах значна частина органічного світу пов'язана з рослинним виробництвом і тваринництвом. Сільськогосподарська діяльність впливає на розподіл культурних рослин, тварин і місцевих екосистем. Водні екосистеми, зокрема річки та водойми, також мають свій власний органічний склад, який включає водорості, рибу, водяних птахів і інше водне життя.

10. Екологічні проблеми району та шляхи їх вирішення:

Відповідь:

Дніпровський район Дніпропетровської області, як і багато інших регіонів, стикається з рядом серйозних екологічних проблем:

1. Забруднення повітря: Промислові підприємства та автотранспорт викидають в атмосферу забруднюючі речовини, що може призводити до забруднення повітря та негативно впливати на здоров'я мешканців.

2. Водопостачання та забруднення водних ресурсів: Питна вода та річки можуть бути забрудненими хімічними речовинами і відходами від підприємств та сільського господарства.

3. Ерозія ґрунтів: Несправне використання земель та відсутність заходів щодо збереження ґрунтів призводять до їхньої ерозії.

4. Відходи та сміття: Неадекватна обробка та видалення відходів призводить до забруднення природи та негативно впливає на екосистему.

5. Втрата біорізноманітності: Зменшення природних середовищ і знищення місць існування різних видів призводить до втрати біорізноманітності.

6. Громадський транспорт та транспортна нервовість: Надмірна залежність від автотранспорту може призводити до транспортних заторів, забруднення повітря та шумового забруднення.

7. Кліматичні зміни: Зміни клімату, такі як збільшення температур та зміни в опадах, можуть впливати на екологічну стабільність району.

Для вирішення цих екологічних проблем важливо впроваджувати природоохоронні заходи, підтримувати стале використання ресурсів та підвищувати екологічну свідомість громади. Спільні зусилля на місцевому, регіональному та національному рівнях можуть допомогти зберегти природу та забезпечити сталий розвиток регіону.

Так важливого значення для території має створення заповідних зон. На території Дніпровського району знаходиться Дніпровсько-Орільський заповідник.

7.56

В сумі учень може отримати 12 балів за тести.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.(4 хв)

Прийом «Сходи успіху»

Учні на зворотному аркуші паперу(від тестів) малюють сходи (в нашому випадку - 4). Далі кожна сходинку необхідно підписати.

- почув і забув
- почув і не зрозумів
- побачив і запам'ятав
- виконав і зрозумів, зможу пояснити іншим;

Учні мають позначити ту сходинку, на якій знаходяться.

Після виконання цього прийому учні віддають тести вчителю. Завдяки цьому вчитель буде розуміти на якому рівні знаходяться знання учнів про Дніпровський район та наскільки учні оцінюють свої здібності.

V. Домашнє завдання(1хв)

Обрати один об'єкта Дніпровського району та підготувати цікаву інформацію про нього. Це може бути річка, завод, парк тощо. Повідомлення повинне містити декілька речень. Наступний урок почнеться з перевірки повідомлень.

Отже, запропоновані нами уроки можуть використовуватись при вивченні рідного краю. Найкраще уроки можуть бути застосовані у 8 класі при вивченні III розділу Природа України. Саме вивчення цього розділу включає в себе спостереження за територією рідного краю.

Висновки до розділу 2

Вивчення природи рідного краю у варіативних курсах шкільної географії має важливе значення для розвитку освіти та формування громадянської свідомості учнів. Цей підхід сприяє глибокому засвоєнню географічних знань, розумінню ролі людини в природному середовищі та сприяє розвитку критичного мислення. Вивчення рідного краю на варіативних курсах шкільної географії допомагає розвивати патріотизм та гідність, залучати до активного дослідження, формувати громадянську свідомість, підтримувати сталість природи, сприяє підвищенню екологічної свідомості, формує здатність дбати про природне середовище та приймати раціональні рішення щодо його охорони. Вивчення природи рідного краю на варіативних курсах шкільної географії допомагає зблизити навчання з життям та підготувати молодше покоління до розв'язання реальних завдань і викликів, які стосуються їхнього регіону та світу в цілому.

Вивчення природи рідного краю на прикладі Дніпровського району Дніпропетровської області у варіативній складовій курсу шкільної географії може бути цікавим та педагогічно цінним. Вивчення Дніпровського району через призму географії не лише розширює знання учнів, але й допомагає сформувати повагу до власної культури, природи та історії, а також спонукає до відповідальності за долю свого регіону. Розроблені нами методичні рекомендації сприяють розширенню знань учнів, допомагають сформувати повагу до власної культури, природи та історії, спонукає до відповідальності за розвиток регіону.

ВИСНОВОК

Отже, розвиток Дніпровського району обумовлений, зокрема, його географічним положенням та природними ресурсами. Район був створений у ході адміністративно-територіальної реформи, яка почалася в Україні у 2020 році. Природні умови району є сприятливими для розвитку промисловості та сільського господарства. Історично район відомий рольовою участю в індустріальному розвитку території України.

Природа району вивчалась в межах декількох районів (старого поділу адміністрування) та вивчена не достатньо..

За геологічною будовою територія Дніпровського району Дніпропетровської області відноситься до докембрійської та кайнозойської ер. Територія району знаходиться на Східно-Європейській платформі. Більшу її частину займає Український щит. Лише північно-східна частина області розташована на Дніпровсько-Донецькій западині.

Клімат Дніпровського району Дніпропетровської області є помірно-континентальним. Водні ресурси району головним чином представлені річкою Дніпро. Серед великих річок також можна виділити річку Оріль, річка Самара Дніпровська, річка Мокра Сура та річка Кільчень.

Ґрунти різноманітні через різні природні умови та ландшафтні особливості району. Вони включають в себе в основному чорноземи.

Органічний світ Дніпровського району Дніпропетровської області різноманітний і залежить від природних умов та використання земель.

Для ландшафтної структури Дніпровського району характерні поєднання північностепових рівнинних і північностепових підвищених і силових природно-територіальних комплексів.

Серед геоекологічних проблем виділяються: незначна доля природних (заповідних) геосистем на фоні домінування антропогенних ландшафтів. Негативні процеси антропогенезу обумовили широкий розвиток ерозії ґрунтів,

зменшення біорізноманіття, забруднення майже усіх компонентів ландшафтів. Збереження різноманітності ландшафтів і їхнього екологічного стану важливо для природоохоронних заходів та сталого розвитку цього регіону. Важливо впроваджувати природоохоронні заходи, підтримувати стале використання ресурсів та підвищувати екологічну свідомість громади. Спільні зусилля на місцевому, регіональному та національному рівнях можуть допомогти зберегти природу та забезпечити сталий розвиток регіону.

Щодо, вивчення природи рідного краю у варіативних курсах шкільної географії, то це має важливе значення для розвитку освіти та формування громадянської свідомості учнів. Цей підхід сприяє глибокому засвоєнню географічних знань, розумінню ролі людини в природному середовищі та сприяє розвитку критичного мислення. Вивчення рідного краю на варіативних курсах шкільної географії допомагає розвивати патріотизм та гідність, залучати до активного дослідження, формувати громадянську свідомість та підтримувати сталість природи. Вивчення природи рідного краю на варіативних курсах шкільної географії має низку проблем, це і обмежений час, недостатній акцент на важливості вивчення, відсутність актуальних джерел інформації, брак практичної діяльності та зменшення інтересу учнів. Але це має досить важливе значення для їх розвитку, адже це допомагає зблизити навчання з життям та підготувати молодше покоління до розв'язання реальних завдань і викликів, які стосуються їхнього регіону та світу вцілому. Вивчення природи рідного краю на прикладі Дніпровського району Дніпропетровської області у варіативній складовій курсу шкільної географії може бути цікавим та педагогічно цінним. Вивчення Дніпровського району через призму географії не лише розширює знання учнів, але й допомагає сформувати повагу до власної культури, природи та історії, а також спонукає до відповідальності за долю свого регіону.

Розроблені нами методичні рекомендації сприяють розширенню знань учнів, допомагають сформувати повагу до власної культури, природи та історії, спонукає до відповідальності за розвиток регіону.

Список використаних джерел

1. А. С. Горб, Н. М. Дук. Клімат Дніпропетровської області: Монографія: Видавництво ДНУ, 2006. 204 с.
2. Б.О.Чернов Географічне краєзнавство.Теоретико-методологічна сутність. Переяслав-Хмельницький: державний педагогічний університет Імені Григорія Сковороди 63-67ст
3. Г. Денисик, О. Чиж, О. Ситник Розвиток природничих досліджень в Україні (частина друга), 2021 ст 45 53
4. Геологічна будова України URL: <https://geografiamotozil2.jimdofree.com> (дата звернення:15.11.2023)
5. Геологія Дніпропетровської області URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki> (дата звернення:15.11.2023)
6. Децентралізація:Дніпровський район URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення:.11.08.2023)
7. Дніпровський район (Дніпропетровська область URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення:.11.08.2023)
8. Дніпропетровська обласна рада URL: <https://gromada.info/region> (дата звернення:.11.08.2023)
9. Екологічний паспорт м.Дніпро URL: <https://dniprorada.gov.ua/upload/edito> (дата звернення:.23.09.2023)
10. Заячук М. Краєзнавчий підхід у сучасній шкільній географії: проблеми та перспективи: Історія української географії. Спец. випуск: Краєзнавство. Тернопіль. 2018 рік
11. Інформатор: Дороги Дніпропетровщини URL: <https://dengi.informator.ua> (дата звернення:.11.08.2023)
12. Карта ґрунтів Дніпропетровської області URL: <https://geomap.land.kiev.ua/obl-3.html> (дата звернення:.8.10.2023)

13. Карта нових районів України: хто і кого поглинув URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53479200>(дата звернення:.11.08.2023)
14. Кочергін І. О. Краєзнавство. Дніпропетровськ 2015 рік. ст 8-10
15. Календарно-тематичне планування «Юний географ-краєзнавець»11 клас URL: <https://naurok.com.ua/kalendarno-tematichne-planuvannya-fakultativnogo-kursu-yuniy-geograf-kraeznaves> (дата звернення:.10.11.2023)
16. Клімат, ґрунти, рослинний та тваринний світ Дніпровського району. Поверхневі водойми та водно-болотні угіддя URL: https://dnipr.dp.gov.ua/OBLADM/dnopr_rda.nsf (дата звернення:.8.10.2023)
17. Модельна навчальна програма «Географія 6-9 кла» авт.Кобернік С.Г. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення:.10.11.2023)
18. Ландшафти України.Фізико-географічне районування. URL: <https://geografiamozil2.jimdofree.com> (дата звернення:.1.10.2023)
19. Передача земель громадам URL: <https://dniproperetrovska.land.gov.ua> (дата звернення:.10.08.2023)
20. Підприємства Дніпропетровської області URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>(дата звернення:.10.08.2023)
21. Погурельська Т. В. Дніпропетровська область: моя мала Батьківщина: географічний атлас: вид. 2-ге.ТОВ «Видавництво «Мапа», 2003.20 с.
22. Природа рідного краю URL: <https://www.libr.dp.ua/region-prirodoznav.html>(дата звернення:.10.08.2023)
23. Природні ресурси Дніпровського URL: <https://dnipr.dp.gov.ua> (дата звернення:.10.08.2023)
24. Промисловість Дніпропетровщини URL: <https://www.dnipr.dp.gov.ua> (дата звернення:.10.08.2023)
25. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство:Навчальний посібник. Київ – Кам’янець-Подільський 2010, 240ст.

26. Реалізація краєзнавчого принципу на уроках географії як чинник формування якостей ініціативно-творчої особистості URL: <https://vseosvita.ua> (дата звернення:.10.11.2023)

27. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області за 2013 рік. Дніпровська обласна державна адміністрація; ст.88-89

28. Рослинність та тваринний світ Дніпропетровської області URL: <https://sites.google.com> (дата звернення:.10.08.2023)

29. Супровідні матеріали: тектонічна карта Дніпропетровської області, геологічна карта України, контурні карти, картографічні основи адміністративних районів URL: <https://dereksiz.org/metodichni-vkazivki-do-vikonannya-praktichnih-robot-iz-discipl.html?page=6>(дата звернення:.10.11.2023)

30. Т.І.Адаменко, М.І.Кульбіда, А.Л.Прокопенко. Атлас агрокліматичного районування України. Київ 2016 рік. ст. 113

31. Характеристика природних умов та ресурсів Дніпропетровської URL: <http://www.geograf.com.ua>(дата звернення:.10.08.2023)

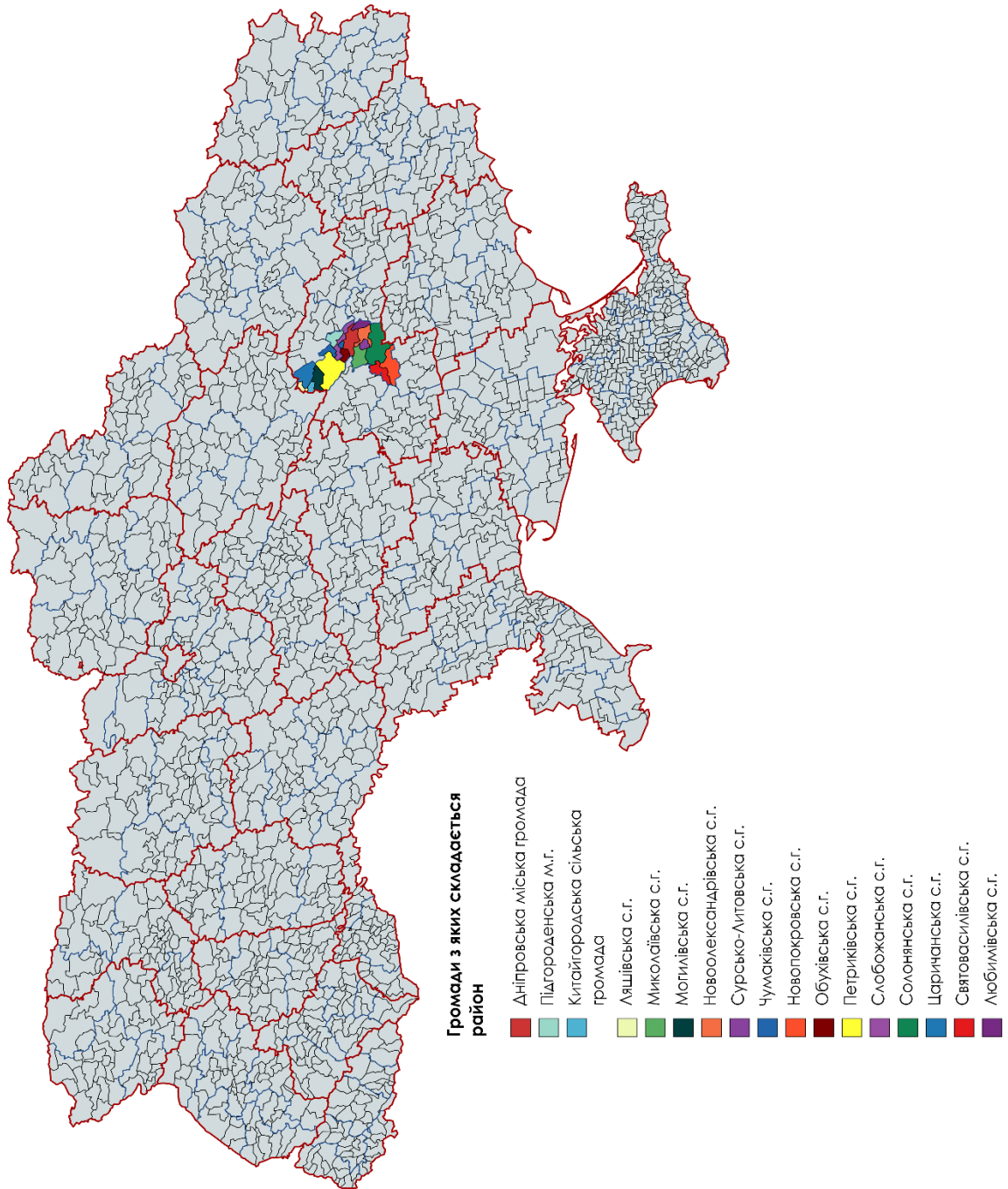
32. Шаблій О. І. Пушкар З. М. Дударчук К. Д Туризм. Географія. Краєзнавство: Актуальні проблеми теорії і практики ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2019

33. Шпар А.Г. Каталог унікальних природних об'єктів Дніпропетровщини: ІППЕ НАНУ, 2008. 56 с.

Додатки

Додаток А

Рис.А 2.1.Розташування Дніпровського району Дніпетровської області на території України та громади які увійшли до його складу.

Додаток Б

*Рис.Б 2.2. Карта Дніпровського району Дніпропетровської області до реформи
2020р. та після
До 2020р.*

Після 2020р.

Додаток В

*Таблиця В 2.6. Громади, що входять до складу Жніпровського району
Дніпропетровської області*

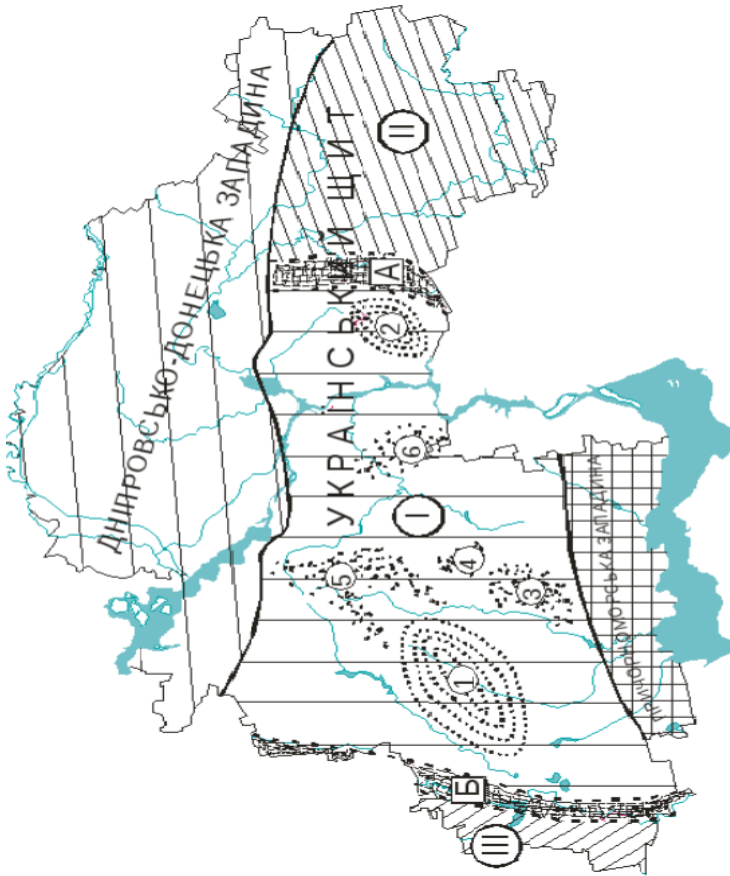
№	Назва	Центр	Населені пункти
1	Дніпровська міська громада	м. Дніпро	смт. Авіаторське. м. Дніпро
2	Підгородненська міська громада	м. Підгородне	с. Дмитрівка, с. Перемога, м. Підгородне, с. Спаське, с. Хуторо-Губиниха
3	Китайгородська сільська громада	с. Китайгород	с. Китайгород, с. Кравцівка, с. Рибалки, с. Рудка, с. Щербинівка
4	Любимівська сільська громада	с. Любимівка	с. Веселе, с. Воронівка, с. Діброва, с. Любимівка, с. Перше Травня,, с. Придніпрянське
5	Ляшківська сільська громада	с. Ляшківка	с. Андріївка, с. Залелія, с. Лозуватка, с. Ляшківка, с. Назаренки, с. Нетесівка, с. Орлівка, с. Помазанівка, с. Шарівка
6	Миколаївська сільська громада	с. Миколаївка	с. Благовіщенка, с. Долинське, с. Миколаївка, с. Нове, с. Новотаромське, с. Пашена Балка, с. Степове,с. Сурське, с. Горького, с. Шевченко
7	Могилівська сільська громада	с. Могилів	с. Єгорине, с. Зубківка, с. Катеринівка, с. Могилів, с. Молодіжне, с. Новопідкряж, с. Новоселівка, с. Плавещина, с. Проточі, с. Салівка, с. Супина, с. Цибульківка
8	Новоолександрівська сільська громада	с. Новоолександрівка	с. Братське, с. Волоське, с. Дніпрове, с. Дороге, с. Дослідне, с. Кам'янка, с. Майорка, с. Новоолександрівка,, с. Старі Кодаци, с. Ракшівка, с. Червоний Садок, с. Чувиліне
9	Святовасилівська сільська громада	с. Святовасилівка	с. Барвінок, с. Березнуватівка, с. Голубинівка, с. Грушівка, с. Дальне, с. Карайкове, с. Костянтинівка,, с. Матросове, с. Межове, с. Наталівка, с. Незабудине, с-ще Незабудине, с. Новомар'ївка, с. Орлове, с. Промінь, с. Святовасилівка, с. Рясне, с. Томаківка, с. Хижине, с. Чернігівка, с. Чернопарівка, с. Шульгівка, с. Якимівка
10	Сурсько-Литовська сільська громада	с. Сурсько-Литовське	с. Зелений Гай, с. Новомиколаївка, с. Сурсько-Клевцеве, с. Сурсько- Литовське
11	Чумаківська сільська громада	с. Чумаки	с. Веселе, с. Виноградне, с. Вишневе, с-ще Зоря, с. Іванівка, с. Маївка, с. Нововасилівка, с. Новоспаське, с. Приют, с. Чумаки

Продовж.табл.В2.6

12	Новопокровська селищна громада	смт. Новопокровка	с. Багате, с. Бутовичівка, с. Вільне, с. Водяне, с. Ганно-Мусіївка, с. Гаркушине, с. Григорівка, с. Долинське, с. Дружелюбівка, с. Іверське, с. Кашкарівка, с. Квітуче, с. Котлярівка, с. Кринички, с. Мала Калинівка, с. Малинове, с. Микола-Мусіївка, с. Мирне, с. Миропіль, с. Михайлівка, с. Новоандріївка, с. Тракторне, смт. Новопокровка, с. Олександрівка, с. Олександропіль, с. Осипенко, с. Павлівка, с. Петриківка, с. Пропашне, с. Розтаня, с. Суданівка, с-ще Тихе, с. Товариський Труд,
13	Обухівська селищна громада	смт. Обухівка	с. Горянівське, смт. Миколаївка, с. Обухівка
14	Петриківська селищна громада	смт. Петриківка	Гречане, с. Єлизаветівка, с. Іванівка, с. Клешнівка, с. Кулішеве, с. Куліші, с. смт. Курилівка, с. Лобойківка, с. Мала Петриківка, с. Плавещина, смт. Петриківка, с. Радісне, с. Сорочине, с. Сотницьке, с. Судівка, с. Улянівка, с. Хутірське, с. Чаплинка, с. Шульгівка
15	Слобожанська селищна громада	смт. Слобожанське	с. Балівка, с. Василівка, с. Олександрівка, с. Партизанське, смт. Слобожанське, с. Степове
16	Солонянська селищна громада	смт. Солоне	Антонівка, с. Аполлонівка, с. Башмачка, с. Безбородькове, с. Богданівка, с. Василівка, с. Вишневе, с. Військове, с. Вовніги, с. Гайдамацьке, с. Гончарка, с. Гроза, с. Дніпровське, с. Дороганівка, с. Звонецьке, с. Звонецький Хутір, с. Калинівка, с. Кам'яне, с. Кам'яно-Зубилівка, с. Круте, с. Любимівка, с. Любов, с. Малинівка, с. Малозахарине, с. Маяк, с. Микільське, с. Микільське-на-Дніпрі, с-ще Надіївка, с. Новоселівка, с. Новотарасівка, с. Новотернуватка, с. Олексіївка, с. Оріхове, с. Панькове, с. Перше Травня, с. Петрівське, с. Петро-Свистунове, с. Письмечеве, с. Привільне, с. Пшеничне, с. Сергіївка, смт. Солоне, с. Сонячне, с. Стародніпровське, с. Сурсько-Михайлівка, с. Тритузне, с. Трудолюбівка, с. Червонокам'яне, с. Шестипілля, с. Широке, с. Широкополе
17	Царичанська селищна громада	смт. Царичанка	с. Бабайківка, с. Вербове, с. Гнатівка, с. Драгівка, с. Дубове, с. Заорілля, с. Івано-Яризівка, с. Калинівка, с. Кущівка, с. Лисківка, с. Михайлівка, с. Ненадівка, с. Новостроївка, с. Пилипівка, с. Преображенка, с. Прядівка, с. Селянівка, с. Семенівка, с. Тарасівка, с. Турове, с. ЧервонаОрілька, смт. Царичанка, с. Юр'івка

Додаток Г

Рис.Г 2.3. Тектонічна будова Дніпропетровської області

Цифрові позначення:

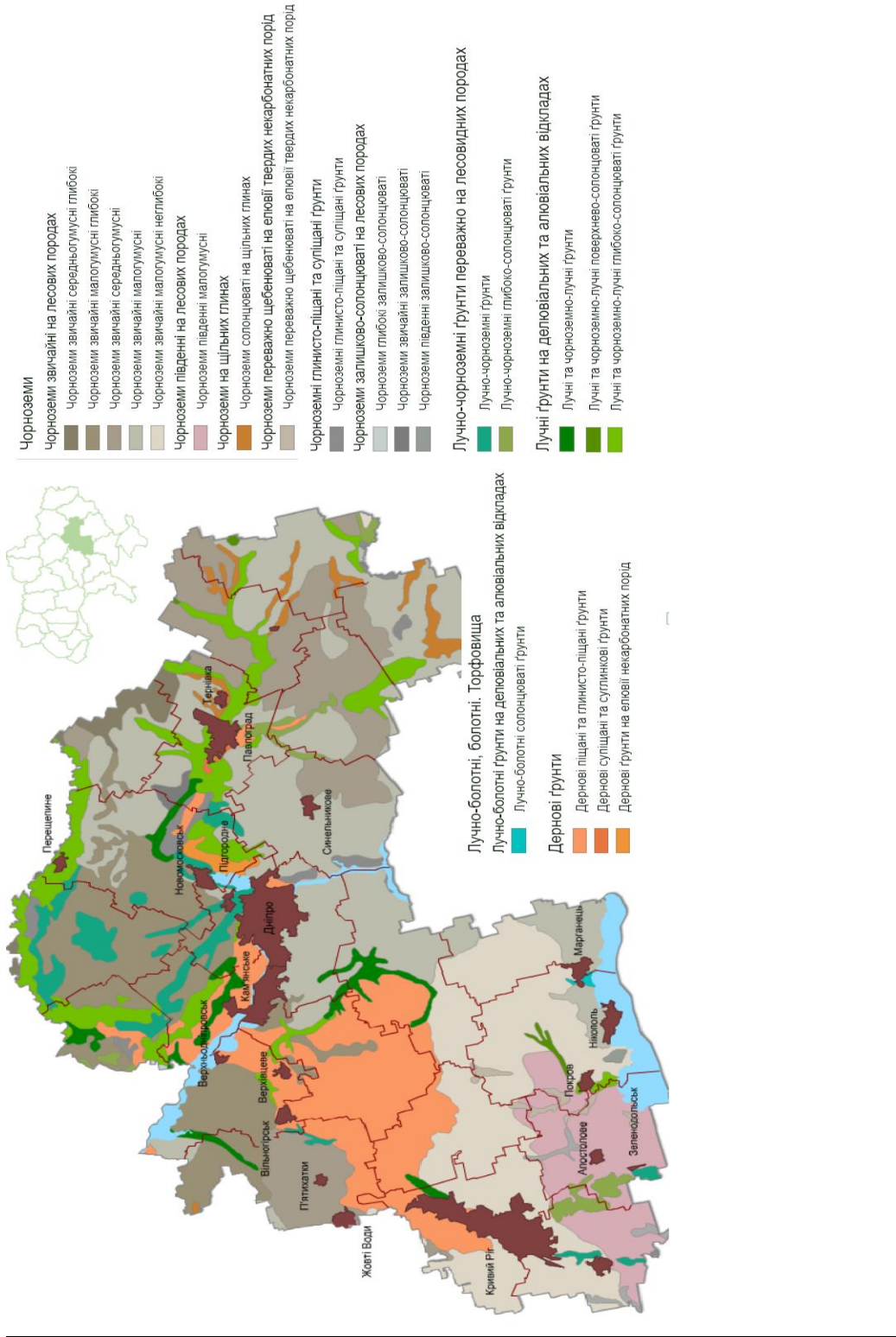
Блоки Українського кристалічного щита: **I** – Придніпровський, **II** – Приазовський (Західноприазовський), **III** – Кіровоградський (Кіровоградсько-Кременчуцький)

Тектонічні структури Придніпровського блоку, УКЩ:

структурні зони (розломи): **A** – Оріхово-Павлоградська; **B** – Криворізька (Криворізько-Кременчуцька); **синклінальні та моноклінальні структури**: **1** – Саксаганська; **2** – Славгородська; **3** – Чортомлишська; **4** – Софіївська; **5** – Верхівцевська; **6** – Сурська

Додаток Д

Рис. Д 2.4. Ґрунти Дніпропетровської області

Додаток Е

**Програма курсів за вибором
Рідний край
(8-9 класи)
(Андрусяк Г.В., Гільберг Т.Г.)**

Пояснювальна записка

Програма курсу за вибором «Рідний край» розрахована на учнів 8–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Вона є логічним доповненням знань учнів з курсу «Географія України», на вивчення якого зменшена кількість годин за програмами для 11- річної школи.

Мета курсу – ознайомити учнів з природою, населенням, господарською діяльністю людей свого краю (області, адміністративного району), сформувані в них природничі, соціальні, економічні знання та вміння як необхідні компоненти освіти.

Вивчення курсу «Рідний край» сприятиме розширенню, поглибленню і систематизації знань учнів про природу, населення, господарство своєї області (адміністративного району). Реалізація даного курсу дає можливість вчити учнів вести краєзнавчу пошукову та дослідницьку діяльність з використанням знань як з географії, так і з історії, біології, літератури та інших предметів шкільного компоненту, навчити учнів узагальнювати і оформляти результати власних досліджень.

Програма курсу «Рідний край» передбачає розв’язання таких завдань:

- дати учням ґрунтовні знання про природу, населення і господарство свого села (міста), району, області;
- ознайомити з принципами раціонального використання природних ресурсів свого краю;
- навчити учнів практично застосовувати здобуті географічні знання, оцінювати стан природи своєї області (району) і вплив на неї господарської діяльності людини;
- виховувати бережливе ставлення до природи і ресурсів свого краю (області, адміністративного району);
- усвідомлення особистої причетності до подій, що відбуваються в навколишньому середовищі та в суспільстві свого краю (адміністративного району).

Реалізовувати програму краще в II семестрі навчального року, коли учні мають певну суму знань і вмінь з курсу «Географія України».

Програма курсу «Рідний край» включає вступну частину та два розділи. У «Вступі» (на вивчення якого відводиться 2 години) розглядаються об’єкт вивчення, джерела краєзнавчих знань, методи краєзнавчо-пошукової та краєзнавчо-дослідницької діяльності, способи оформлення результатів краєзнавчої роботи.

Розділ I – «Фізична географія рідного краю» складається з 7 тем, які передбачають вивчення компонентів природного комплексу території, що вивчається. На вивчення даного розділу відводиться 15 годин.

Розділ II – «Економічна і соціальна географія свого краю» складається з двох підрозділів: «Соціальна географія» на вивчення якого передбачено 8 годин та «Господарський комплекс свого краю», на його вивчення відводиться 8 годин.

Програмою передбачені науково-дослідницькі роботи, учнівські проекти, зустрічі, екскурсії, фенологічні спостереження, практичні, творчі роботи, які сприяють виробленню в учнів навичок використання краєзнавчих матеріалів в різних конкретних ситуаціях, вмінь вести пошуково-дослідницьку роботу.

Програмою передбачено виконання восьми практичних робіт: чотирьох у розділі «Фізична географія рідного краю», однієї у розділі «Соціальна географія» і трьох у розділі «Господарський комплекс свого краю».

Передбачені програмою екскурсії на підприємства, до природних об'єктів, в краєзнавчі музеї (всього їх пропонується протягом вивчення курсу сім) допоможуть учням більш глибоко і змістовно пізнати свій край, вивчити його і полюбити.

Побудова програми дозволяє вчителю творчо підходити до її реалізації, самостійно варіювати її структурою, підбирати такі методи і форми роботи, які принесуть бажаний результат.

Такий комплексний підхід до вивчення рідного краю розширює практичне значення краєзнавства, сприяє всебічному вивченню своєї області, адміністративному району.

Рідний край
(фізична географія)
8 клас (17 годин)

Зміст програми

№	К-сть годин	Зміст	Учнівські компетенції
1	2	Вступ. Поняття «краєзнавство». Об'єкт вивчення краєзнавства. Джерела краєзнавчих знань. Дослідження і дослідники краю. Методи краєзнавчо-пошукової та краєзнавчо-дослідницької діяльності. Оформлення результатів краєзнавчої дослідницької роботи <u>Науково-дослідницька робота:</u> зібрати і узагальнити протягом семестру матеріали про краєзнавців своєї місцевості. <u>Екскурсія:</u> до шкільного (міського, обласного) краєзнавчого музею (відділ історії).	Учні: - визначають об'єкт вивчення краєзнавства; - уміють користуватися різними джерелами знань про свій край; - характеризують методи краєзнавчої діяльності; - користуються способами оформлення результатів краєзнавчої дослідницької роботи.
Фізична географія рідного краю (15 год.)			
2	1	Географічне положення, межі, розміри, сусіди області (адміністративного району). Оцінка географічного положення. Історія утворення адміністративної одиниці. <u>Практична робота:</u> Нанесення на контурну карту меж області (адміністративного району). Вказати адміністративні одиниці, з якими дана територія межує.	Учні: - характеризують географічне положення області і адміністративного району; - роблять висновки, узагальнення щодо географічного положення даної адміністративної одиниці; - працюють з контурними картами, атласом.
3	3	Основні риси природних умов. Особливості рельєфу, тектонічної та	Учні:

		<p>геологічної будови свого краю. Найпоширеніші гірські породи. Корисні копалини, їх використання. Антропогенні форми рельєфу. Неприятливі фізико-географічні процеси: вітрова та водна ерозія, зсуви, підтоплення, карст тощо.</p> <p><u>Екскурсія</u> на підприємство по видобутку чи переробці корисних копалин (кар'єр, щебзавод інше)</p> <p><u>Практична робота:</u> Складення звіту про роботу підприємства, яке відвідали під час екскурсії (за планом)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - характеризують особливості рельєфу; - називають тектонічні структури краю; - аналізують взаємозв'язок форм рельєфу з тектонічною будовою території; - оцінюють забезпеченість області (району) мінеральними ресурсами; - складають звіт про роботу підприємства.
4	2	<p>Кліматичні умови області (адміністративного району), чинники їх утворення. Кліматичні сезони. Агрокліматичні ресурси краю. Неприятливі природні кліматичні явища: зливи, град, суховії, пилові бурі, посухи, ожеледь, заморозки (ранні осінні, пізні весняні). Зміна кліматичних умов за останні 100 років</p> <p><u>Практична робота:</u> Узагальнення матеріалів спостережень за погодою. Побудова графіків t°, діаграм кількості опадів, хмарності, рози вітрів.</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - називають елементи клімату, ведуть спостереження та аналізують метеорологічні дані; - роблять висновки про закономірності розподілу кліматичних показників та їх господарське значення; - опрацьовують метеорологічні показники; - працюють з кліматичними та синоптичними картами; - користуються метеорологічними приладами.
5	3	<p>Гідрологічні умови краю. Природні та штучні водойми, їх характеристика. Підземні води. Якість та хімічний склад води. Використання водних ресурсів у господарській діяльності та рекреаційних цілях.</p> <p><u>Екскурсія</u> до місцевого водного об'єктів з метою його вивчення.</p> <p><u>Практична робота:</u> Розроблення картограми «Рівень забезпечення регіону водними ресурсами»</p> <p><u>Творча робота:</u> Розробити проект врятування водних об'єктів свого краю.</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знають розташування гідрологічних об'єктів на території області (району); - вміють давати характеристику водним об'єктам; - аналізують значення водних ресурсів для свого краю, - дають оцінку екологічним проблемам поверхневих та підземних вод.
6	2	<p>Грунтово – рослинний покрив і тваринний світ. Фактори ґрунтоутворення.</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснюють особливості утворення і поширення ґрунтів в краї й можливості раціонального їх використання;

		<p>Земельні ресурси краю, їх раціональне використання. Проблеми ґрунтів: ерозія, хімізація, засолення. Меліоративні заходи. Найпоширеніші представники рослинного і тваринного світу даної території.</p> <p><u>Екскурсія</u> до краєзнавчого музею (природничий відділ). Вивчення видового складу фауни і флори свого краю.</p> <p><u>Дослідницька робота</u> Вивчення впливу антропогенних факторів на рослинний і тваринний світ свого краю. Розроблення заходів щодо їхнього збереження.</p>	<p>- характеризують особливості рослинного і тваринного світу на території району;</p> <p>- аналізують вплив антропогенних факторів на стан ґрунтового – рослинного покриву і тваринного світу.</p>
7	2	<p>Природоохоронні об'єкти краю. Проблеми раціонального використання і охорони природних умов і ресурсів .</p> <p><u>Практична робота</u> Створення карти «Природоохоронні об'єкти краю»</p> <p><u>Зустріч</u> з науковими співробітниками природоохоронних установ.</p> <p><u>Творча робота</u> Збір матеріалів (фотоматеріали, малюнки) і оформлення «Червоної книги» свого краю.</p>	<p>Учні:</p> <p>- називають природоохоронні об'єкти свого краю;</p> <p>- вміють дати їм характеристику;</p> <p>- наводять приклади червонокнижних представників рослинного і тваринного світу свого краю;</p> <p>- аналізують екологічну ситуацію в районі.</p>
8	1	<p>Сучасні ландшафти. Положення області (адміністративного району) в системі одиниць фізико-географічного районування.</p> <p>Вплив господарської діяльності людини на зміну ландшафтів свого краю.</p>	<p>Учні:</p> <p>- називають чинники формування ландшафтів</p> <p>- характеризують особливості взаємодії компонентів природи в ландшафтах району;</p> <p>- вміють працювати з тематичними картами;</p> <p>- роблять висновки про наслідки впливу господарської діяльності людини на природні ландшафти свого краю.</p>
9	1	Узагальнення і систематизація знань	

Рідний край
(економічна і соціальна географія)

9 клас (17 годин)

Зміст програми

№	К-сть годин	Зміст	Учнівські компетенції
---	-------------	-------	-----------------------

1	1	Вступ. Особливості ЕГП області (району). Методи економіко-географічних досліджень території.	Учні: - дають характеристику ЕГП області (району); - називають методи економіко-географічних досліджень.
Соціальна географія свого краю (8 годин)			
2	2	Кількість, розміщення і густота населення області (району). Його вікова і статева структура. Міграційні процеси. <u>Практична робота</u> Вивчення динаміки кількісного складу населення області (району). Зміна народжуваності у твоїй родині (побудова графіків чи діаграм)	Учні: - називають кількість населення області (району); - характеризують віковий склад і статеву структуру населення області (району); - вміють будувати графіки; - пояснюють причини депопуляційних процесів в області (районі).
3	1	Національний та конфесійний склад населення області (району)	Учні: - характеризують особливості національного і конфесійного складу населення області (району); - пояснюють причини його строкатості.
4	2	Міське і сільське населення. Міграційні процеси. Історія заселення краю. Особливості культури і побуту місцевого населення. Традиції своєї родини. Проблеми малих сіл, людність сільських населених пунктів, її зміни (в межах адміністративного району) <u>Екскурсія</u> до краєзнавчого музею (народознавчий відділ). Вивчення традиційних ремесел краю. Ознайомлення з археологічними знахідками, предметами побуту.	Учні: - називають населені пункти області (району) – знають їх класифікацію, розміщення; - дають характеристику особливостям культури і побуту місцевого населення; - пояснюють сучасні проблеми населених пунктів в масштабах області та адміністративного району
5	2	Трудові ресурси і зайнятість населення. Ринок праці. Безробіття. Навчальні заклади області (району). <u>Дослідницька робота</u> «Проблема безробіття та шляхи її розв'язання в області (районі)». <u>Екскурсія</u> до Центру соціального захисту населення (центру зайнятості).	Учні: - пояснюють проблеми використання трудових ресурсів в області (районі); - характеризують структуру зайнятості населення свого краю, ринок праці;

		Ознайомлення з роботою установ. Аналіз ринку праці в регіоні.	- вміють працювати із статистичними даними, робити висновки, узагальнення.
6	1	Узагальнення і систематизація знань.	
Господарський комплекс свого краю (8годин)			
7	1	<p>Загальна характеристика господарства. Галузі виробничої і невиробничої сфер. Галузі спеціалізації. Типи підприємств за формою власності. Місце господарського комплексу району в господарському комплексі області. <u>Практична робота</u> «Визначенні галузей спеціалізації та аналіз їх розвитку. Визначення проблем та перспектив їх розвитку.»</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - називають галузі виробничої і невиробничої сфер господарства області (району); - аналізують загальний стан справ в господарському комплексі області (району); - роблять висновки про місце господарського комплексу району в господарському комплексі області.
8	2	<p>Промисловість області (району). Галузева структура. Розвиток галузей промисловості в межах області (району). Проблеми, перспективи розвитку. <u>Екскурсія</u> на місцеве виробниче підприємство. <u>Практична робота</u> Звіт про роботу підприємства, яке відвідали під час екскурсії.</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізують схему галузевої структури промисловості області (району); - розкривають роль і значення промисловості в господарстві краю; - роблять висновки про причини, проблем та перспективи розвитку галузей промисловості свого краю.
9	2	<p>Сільське господарство: природно – географічні передумови, структура, шляхи ведення, проблеми розвитку. Рослинництво. Тваринництво. Нові форми господарювання. Фермерські господарства.</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - характеризують галузі сільського господарства області (району); - аналізують зміни, що відбуваються в сільському господарстві краю на сучасному етапі розвитку; - роблять висновки щодо проблем та перспектив розвитку сільського господарства краю.

10	1	<p>Транспорт і територіально – виробничі зв'язки області (району). Види транспорту. Транспортні пункти, вузли. Проблеми галузі та перспективи розвитку. Місце транспортного комплексу району в транспортній мережі області, регіону.</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - називають види транспорту і показують на карті найважливіші транспортні магістралі області (району); - обґрунтовують місце транспортного комплексу району в транспортній мережі області.
11	1	<p>Природна, соціальна, господарська топоніміка краю. <u>Практична робота</u> Складання словника мікротопонімів свого населеного пункту (міста, села).</p>	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснюють історію походження та значення мікротопонімів свого краю (міста, села).
12	1	Узагальнення, систематизація та оформлення краєзнавчих матеріалів.	

Література

1. Гільберг Т.Г., Кривицька Н.В., Думанська Г.В. Географія рідного краю. Хмельницька область Кам'янець – Подільський: ПП. Мошак М.І., 2005 – 136с.
2. Жадан В.І., Пічугін Б.В., Федченко Ю.І. Як вивчити свій рідний край. – К.: Радянська школа, 1981
3. Костриця М.Ю. Практикум із географічного краєзнавства. Посібник для вчителя. – К.: Радянська школа, 1979 р.
4. Червона книга України. Вони чекають на нашу допомогу/ Упорядники О.Ю. Шапаренко, С.О. Шапаренко – 2-ге вид., із змінами. – Х.: Торсінг плюс, 2008 р.
5. Хмельниччина: Фотоальбом/Фото В.Хмари; Вступ. Слово Б.Грищука. – К.: Мистецтво, 1989. – 144с.
6. Северин С.И. Комплексное озеленение и благоустройство городов.- К.: Будівельник, 1975.-323с.
7. Тихонов В.І. та ін. Озеленення міст і селищ. – К.: Будівельник, 1990.-208с.